Enkäter – en underskattad felkälla vid folkhälsointerventioner?

Utveckling av självskattningsenkät kring pedagogers rutiner och förhållningssätt vid måltiden och utevistelsen i förskolan

Karolinska Institutets folkhälsoakademi

2011:18

På uppdrag av
Stockholms läns landsting

Karolinska Institutet

Karolinska Institutets folkhälsoakademi (KFA) etablerades den 1 januari 2009 i samband med att Stockholms läns landstings Centrum för folkhälsa gick över till Karolinska Institutet (KI).

KFA bedriver folkhälsovetenskaplig forskning och utbildning samt strategiskt och praktiskt folkhälsoarbete på regional och nationell nivå. En grundtanke är att praktik och teori ska stimulera varandra och ge synergieffekter, till nytta för vården och befolkningen. KFA ska vara en plattform för utveckling av metoder och redskap samt för en bred implementering av åtgärder för att förbättra befolkningens hälsa.

Målet är att vara ett regionalt, nationellt och internationellt kunskapsnav som förstärker de folkhälsovetenskapliga inslagen i medicinsk utbildning och forskning samt i det strategiska och praktiska folkhälsoarbetet. Visionen är att ha en sådan ämnesmässig bredd och kvalitet att KFA räknas till en av de främsta folkhälsoakademierna i världen.

KFA:s långsiktiga arbete leds av styrelse och en föreståndare som samordnar, stimulerar och utvecklar folkhälsovetenskapen vid KI, i samverkan med KI:s övriga beslutande organ. Stockholms läns landsting beställer stora delar av sitt folkhälsoarbete från Karolinska Institutets folkhälsoakademi.

Författare: Andrea Friedl, Maria Wikland, Beata Jablonska
Institutionen för folkhälsovetenskap, Avdelningen för tillämpat folkhälsoarbete, Karolinska Institutet

Tack till alla förskolepedagoger som ställt upp på att bli observerade och tagit sig tid med att svara på enkäter.

Korrekturläsning: Gunilla Wilsby, utredare Karolinska Institutet
Faktagranskning: Cecilia Boldemann, Med dr Karolinska Institutet
Grafisk utformning: Viktoria Jonze, informatör Karolinska Institutet

ISBN 978-91-86313-82-1

Karolinska Institutets folkhälsoakademi
171 77 Stockholm

E-post: info@kfa.ki.se
Telefon: 08-524 800 00
www.ki.se/kfa

Rapporten kan laddas ner från
Folkhälsoguiden, www.folkhalsoguiden.se

Förord

Hälsan är individuell, men för att få kunskap om människors hälsa och kunna stärka förutsättningarna för en så god hälsa som möjligt arbetar vi med folkhälsa. Att insatser för folkhälsan är kunskapsbaserade är ett ofrånkomligt krav, för att de ska vara verkningsfulla och legitima. För att säkerställa detta krävs ett fortgående arbete med att granska, modifiera och utveckla nya evidensbaserade metoder. Olika slags enkäter är ofta en tung del av kunskapsinhämtningen. Hur sådana enkäter utformas och används är det angelägna ämnet för denna rapport.

Birgitta Rydberg
Sjukvårdslandstingsråd (FP) med ansvar för folkhälsa

Innehåll

Förord ... **3**
Sammanfattning ... **7**
Bakgrund ... **9**
Övervikt – ett folkhälsoproblem ... 9
Socioekonomiska skillnader ... 9
Hälsofrämjande mat och rörelsevanor för barn ... 9
Barns fysiska aktivitet – *aktiv lek* ... 9
Barns matvanor – *hälsofrämjande utbud* ... 9
Vuxna som förebilder för hälsofrämjande livsstil ... 10
Förskolan som hälsofrämjande arena ... 10
Stöd för hälsofrämjande arbete i förskolans styrdokument ... 11
Barns lärande ... 11
Förskolans hälsofrämjande arbete ... 11
Metoden Friska barn ... 12
Stockholms läns landstings Handlingsprogram Övervikt och fetma ... 12
Slutsatser från utvecklingsprojektet av metoden Friska barn ... 12
Behov av ett mått på pedagogernas beteende ... 13
Utvärdering av interventioner ... 13
Kvalitetsutveckling och uppföljning i kommuner och stadsdelar ... 13
Självskattning som ett stöd i den egna kompetensutvecklingen ... 13
Forskning om förskolepedagogers förhållningssätt ... 13
Validering ... 14
Syfte ... **14**
Metod ... **14**
Urval ... 14
Etiskt tillstånd ... 15
Enkäter och observationsprotokoll ... 15
Utveckling av uteprotokoll ... 15
Utveckling av måltidsprotokoll ... 16
Utveckling av enkäter ... 16
Genomförande ... 16
Validering ... 17
Statistisk bearbetning ... 18
Interreliabilitetstest – Jämförelse mellan observatörernas bedömningar ... 18
Validering (begreppsvalidering) ... 18
Resultat ... **19**
Överensstämmelse mellan de två bedömarna ... 19
Bakgrundsvariabler ... 21
Måltidsenkät ... 21
Utevistelseenkät ... 22
Diskussion ... **23**
Metoddiskussion – validering av självskattningsinstrument ... 23

Resultatdiskussion 24
Kostnad för att ta fram valida frågor 26
Slutsatser 27
Vidare tillämpning 27
Referenser 29
Bilagor 32
Bilaga 1. Utveckling av uteprotokoll och uteenkät från CCIS 32
Bilaga 2. SAMBOP – Observationsprotokoll/checklista för optimala beteenden i måltidssituationen 37
Bilaga 3. SAMBOP – Observationsprotokoll/checklista för optimala beteenden vid utevistelse 38
Bilaga 4. Enkät måltidssituationen 39
Bilaga 5. Enkät ute på gården 41
Bilaga 6. Korstabeller på enkätsvar och observationsprotokoll 43

Sammanfattning

Övervikt och fetma drabbar idag ungefär hälften av den vuxna befolkningen och cirka 20 procent av barnen i Sverige och är socioekonomiskt snedfördelad, där resurssvaga grupper är mer överviktiga. Att förebygga övervikt, där mat- och rörelsevanor tillsammans med genetiska förutsättningar är de huvudsakliga bestämningsfaktorerna, är en viktig folkhälsouppgift för att minska sociala skillnader i hälsa. Barn har idag svårare att bli av med sin övervikt än vad de hade förr och majoriteten bibehåller sin övervikt upp i vuxen ålder. Att förbygga övervikt i tidiga år därför angeläget.

Förskolan har unika förutsättningar att tidigt grundlägga hälsosamma mat- och rörelsevanor eftersom praktiskt taget alla små barn i Sverige tillbringar en stor del av sin vakna tid där. Forskning visar att vuxna är viktiga förbilder för barnen och att deras beteende har stor påverkan på framtida mat- och rörelsevanor och därmed överviktsutveckling. Allt fler barn tillbringar mer vaken tid med förskolepersonalen än med sina föräldrar. Pedagogernas beteende vid måltidssituationen och utevistelsen får därför allt större betydelse. I arbetet med den inom Stockholms läns landsting (SLL) utvecklade metoden Friska barn, har ett behov av valida utvärderingsmått identifierats.

Syftet med projektet är att utveckla en självskattningsenkät som kan bedöma förskolepersonalens pedagogiska förhållningssätt/beteende i måltidssituationen och utevistelsen samt att validera denna genom observationer.

Enkät och observationsprotokoll utvecklades och anpassades för svenska förhållanden utifrån forskningslitteraturen. Viktiga basdokument var en amerikansk avhandling om förskolepersonals beteende i samband med måltidssituationen samt en annan amerikansk avhandling om samspel mellan barn och vuxna i förskolan. Beteendet hos ett antal pedagoger observerades vid måltiden, påklädningen och utevistelsen enligt det utvecklade protokollet. Därefter besvarade samma pedagoger en enkät där de själva skattade sitt beteende. Validering av enkäten genomfördes genom jämförelser mellan observerat beteende och självskattat beteende med hjälp av statistiska korrelationstest. Innan undersökningen startade testades observationsprotokoll och enkät utifrån relevans och användbarhet, och samstämmigheten mellan observatörerna säkrades genom en statistisk prövning av överensstämmelsen.

Resultat från det här projektet visar att det är mycket svårt att konstruera enkäter som kan ersätta observation som metod för att få en nyanserad bild av förskolepedagogers hälsofrämjande arbete. Det huvudsakliga resultatet från projektet är några valida frågor – Jag äter samma mat som barnen, Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen och Jag låter barnen ta mat – som bedöms kunna ersätta observation som metod.

De valida frågorna kommer att kunna användas vid utvärdering av folkhälsinterventioner. Inte minst vid en eventuell större utvärdering av den inom SLL utvecklade metoden Friska barn – en metod för att främja bra mat- och rörelsevanor i förskoleverksamheter. Frågorna kommer också att kunna användas i kvalitetsutveckling av de kommuner som vill mäta, utveckla och följa upp pedagogernas hälsofrämjande beteende.

En generell, men utifrån ett folkhälsoperspektiv, viktig slutsats av projektet är att användning av enkäter vid folkhälsointerventioner, sannolikt är en underskattad felkälla. Idag riktar sig många

insatser och interventioner mot yrkesgrupper som arbetar med barn, äldre och utsatta grupper med syftet att förändra hur de gör i arbetet. Förhoppningsvis kommer resultatet från det här projektet lyfta problematiken med icke-validerade enkäter vid folkhälsointerventioner. Idag finns en stark efterfrågan på evidensbaserade metoder inom folkhälsoarbetet. Randomiserade och kontrollerade utvärderingsmetoder minimerar riskerna med att dra felaktiga slutsatser, men att utvärderingsmåtten har en säkerställd evidens är minst lika viktigt.

Rapporten samt självskattningsenkäter från projektet finns att ladda ner på www.folkhälsoguiden.se/mat.

Projektet SAmspel Mellan Barn Och Pedagoger i förskolan, (SAMBOP) har finansierats av Folkhälsoanslaget vid Stockholms läns landsting

Projektorganisationen har bestått av Andrea Friedl Nutritionist, Maria Wikland Folkhälsovetare och Beata Jablonska, Beteendevetare.

Bakgrund

Övervikt – ett folkhälsoproblem

Övervikt och fetma är ett växande folkhälsoproblem och är enligt Världshälsoorganisationen en global epidemi [1]. Under 1990-talet mer än fördubblades antalet feta vuxna i Stockholms län [2] och enligt preliminära data från 2010 års Folkhälsorapport i Stockholms län har andelen överviktiga och feta fortsatt att öka sedan 2002 [3]. Enligt 2007 års Folkhälsorapport i Stockholms län var cirka 10 procent av både männen och kvinnorna feta men uppemot 15 procent i vissa grupper [4]. Den nationella utvecklingen av övervikt och fetma bland vuxna har länge kunnat följas medan nationell statistik om barns utveckling saknats. Inom barnhälsovården i Stockholms läns landsting följer man dock 4-åringarnas längd och vikt. Andelen 4-åringar med övervikt och fetma har varit relativt oförändrad de senaste fyra åren, där andelen överviktiga 4-åringar 2009 var 9,5 procent och andelen feta 1,9 procent [5]. En skillnad mellan könen kan ses där andelen flickor med övervikt var större än andelen pojkar med övervikt. Av flickorna hade 11,3 procent övervikt och 2,2 procent fetma medan 7,9 procent av pojkarna hade övervikt och 1,6 procent fetma[5].

Socioekonomiska skillnader

Övervikt och fetma, liksom flera andra hälsoindikatorer, har inte en jämn fördelning i befolkningen där en spridning kan ses utifrån en socioekonomisk gradient från dem med lägst till högst utbildning [6]. Stockholms län visar upp en bild med stora regionala skillnader i överviktsprevalens med högre siffror i kommuner med hög andel resurssvaga grupper. Vidare ses skillnader med högre förekomst av övervikt och fetma hos arbetare jämfört med lägst förekomst hos tjänstemän [4]. Föräldrarnas skillnader i hälsa avspeglar sig också hos barnen vilket kan ses i Barnhälsovårdens i Stockholms läns landsting Årsrapport, där andelen barn med fetma är påtagligt högre i stadsdelar/kommuner med låg köpkraft [5]. Då övervikt och fetma leder till stora samhällskostnader [7] är det angeläget att förebygga både övervikt och fetma i tidig ålder. Ett flertal studier har visat att snabb viktutveckling i tidig barndom och då särskilt fetma redan vid 4–5 års ålder medför en ökad risk för övervikt och fetma senare i livet [8, 9]. Då mat- och rörelsevanor är de grundläggande faktorerna för en hälsosam viktutveckling, bör de utgöra fokus i det förebyggande arbetet, men också för att de påverkar hälsan i ett bredare perspektiv genom sin påverkan på fysisk, social och emotionell utveckling [10].

Hälsofrämjande mat och rörelsevanor för barn

Barns fysiska aktivitet – *aktiv lek*

Barns fysiska aktivitet uttrycks genom lek och den mest fysiska och energikrävande aktiviteten för barn i förskoleåldern är icke organiserad fysisk aktivitet det vill säga *lek* utomhus, där miljön utmanar till rörelse och fri lek [11–13]. För att understryka att den mest betydande fysiska aktiviteten hos barn inte handlar om vare sig organiserad eller av vuxna ledda aktiviteter (dock ej oövervakade) har man allt mer gått över till att tala om begreppet aktiv lek [11, 14].

Barns matvanor – *hälsofrämjande utbud*

I Sverige har vi internationellt sett mycket goda data på vad våra barn äter [15]. Det ger Sverige ett ovanligt gott försprång, för att på goda grunder definiera kostråd, och strukturella insatser för offentliga måltider för barn. Livsmedelsverket ger ut råd för förskolans måltider [16], vilka näringsmässigt kan sammanfattas med att utbudet av mat/livsmedel på förskolan bör präglas av att det

bidrar med en hög andel frukt och grönsaker, låg andel mättat fett och att utbudet av sötade eller energitäta livsmedel som exempelvis sötade yoghurtar, saft och glass begränsas kraftigt.

Vuxna som förebilder för hälsofrämjande livsstil

Vuxna i samhället är rollmodeller för barnen och kommer genom sitt agerande – medvetet eller omedvetet – att ha stor betydelse för barnens eget förhållningssätt till mat och fysisk aktivitet. Det finns idag ett starkt stöd inom den vetenskapliga litteraturen för att föräldrars förhållningssätt och agerande påverkar barnens matvanor och därmed också risken för att barnen utvecklar övervikt [17]. Föräldrars stöd till fysisk aktivitet har stor betydelse för hur fysiskt aktivt barnet är och familjens tv-vanor har stor betydelse för barnets stillasittande [17].

Föräldrars sätt att förhålla sig till sina barn i uppfostran kan kategoriseras som olika föräldrastilar. Litteraturen/forskningsresultaten kan enkelt sammanfattas med att ett tillåtande förhållningssätt (varmt auktoritativt) är att föredra framför andra föräldrastilar som auktoritär, tillåtande/"låt gå" eller oengagerad/negligerande [18, 19]. Det innebär bl.a. att kontrollen av barnen sker i mer planerad form istället för i en mer uttalad/direkt styrning, till exempel genom att reglera förutsättningarna för mer eller mindre hälsosamma val[20]. Exempelvis är det bättre att inte ha så mycket glass hemma än att förbjuda barnet att ta mer glass. En nyligen genomförd systematisk översikt visade att barn som var uppväxta i hem i en sådan varmt auktoritativ miljö åt mer hälsosamt, var mer fysiskt aktiva och hade lägre BMI [21].

Förskolan som hälsofrämjande arena

Svensk förskola har goda förutsättningar att främja bra mat- och rörelsevanor hos små barn eftersom nästan alla barn är inskrivna i förskoleverksamhet och tillbringar merparten av dagen där. Antalet inskrivna barn i förskoleverksamhet har stadigt ökat och 2010 var 82,7 procent av alla barn i åldrarna 1–5 år och mer än 90 procent av alla 4 åringar inskrivna i förskolan [22]. Det finns begränsad forskning om huruvida förskolepedagogernas beteende vid måltider och utevistelse påverkar barnens framtida risk för övervikt. Det finns dock skäl för att anta att pedagoger i förskolan har liknande påverkan på barnens ät- och rörelsevanor och viktutveckling som visats att föräldrar har. Eftersom barnen ofta tillbringar mer tid med förskolepersonalen än med sina föräldrar är pedagogerna sannolikt betydelsefulla auktoriteter och rollmodeller för barnen och kommer därmed rimligen påverka barnens faktiska och framtida mat- och rörelsevanor. Den serverade maten och måltiderna i förskolan ger möjlighet att på ett naturligt sätt främja en hälsosam livsstil då den ger barnen konkreta, erfarenhetsbaserade upplevelser av olika maträtter och livsmedelsval. Vad som är bra mat att servera i förskoleverksamheter har definierats av Livsmedelsverket [16]. Råden baseras, förutom på kunskap om hur barnen äter idag [15], på erfarenheter från folkhälsointerventioner och på forskning om vuxnas betydelse som förebilder. Råden är därför inte endast riktade till måltidspersonal utan också till verksamhetsledning, politiskt ansvarig nämnd liksom pedagoger. De ger därmed stöd för ett hälsofrämjande och överviktsförebyggande arbete.

Betydelsen av de fysiska förutsättningarna för aktiv lek i utemiljön bland förskolebarn har lyfts i flera studier [23–26] och utmynnar i evidensbaserade kriterier för en bra förskolegård. Dessa handlar om kuperad mark, tillräcklig yta med passager för att springa runt, naturmark med buskar och träd, samt säkerhet med avseende på trafikfaror och kriminalitet.

Stöd för hälsofrämjande arbete i förskolans styrdokument

I förskolans läroplan Lpfö 98 (reviderad 2010) [27] anges att *"förskolan ska lägga grunden för ett livslångt lärande"* vilket tillsammans med uppdrag och mål i läroplanen ger stöd för förskolan att arbeta hälsofrämjande med mat och rörelse i exempelvis måltidssituationen och utevistelsen. Ur läroplanens mål kan man läsa: *"Förskolan skall sträva efter att varje barn utvecklar sin motorik, koordinationsförmåga och kroppsuppfattning samt förståelse för vikten av att värna om sin hälsa och sitt välbefinnande".* Hur detta mål i praktiken uppnås är fritt för förskolan att tolka, men kan påverkas av praktisk pedagogisk erfarenhet, tillämpning av olika pedagogiker, pedagogens brist på kunskap om utvecklingspsykologiska teorier kring barns lärande etc. liksom av bristande kunskaper om barns nutritions- och fysiska aktivitetsbehov. Enligt Skolverket är det de professionella yrkesutövarna i förskolan som utformar verksamheten så att målen i förskolans läroplan kan nås [27].

Tolkningar av den nya skollagen [28] ger ytterligare stöd för förskolans hälsofrämjande arbete. I lagen anges att måltiderna i skolan ska vara näringsriktiga. I förarbetet till lagen har regeringen angett att samma krav ska ställas på förskolans måltider.

Barns lärande

Barns lärande beskrivs bland annat av kognitionsforskaren Jean Piaget [29] och de sociala inlärningsteoretikerna Albert Bandura [30] och John Dewey[31]. Piaget menar att barn lär mer konkret och erfarenhetsbaserat än vuxna som har större förmåga att tänka abstrakt. Barn har därtill färre erfarenheter att relatera sin kunskap till. Dewey betonar också lärande genom att själv prova på. Bandura beskriver barns lärande genom modellinlärning, det vill säga att barn lär av och härmar andra människors beteende.

Området hälsopedagogik, och då särskilt arenaanpassad hälsopedagogik, är relativt outvecklat. Det är dock rimligt att anta att pedagogiken kring barns lärande inom detta område inte påtagligt skiljer sig från barns lärande inom andra områden som exempelvis språk eller matematik.

Vad gäller mat och livsmedel visar forskning att barn lär sig äta olika livsmedel genom att ofta exponeras för dem och genom att observera andra äta [32–34]. Vad gäller fysisk aktivitet visar studier att konkreta erfarenheter av organiserade fysiska aktivitetsmönster i barn- och ungdomsåren inte påverkar graden av aktivitet i vuxen ålder [35]. Däremot finns det samband mellan friluftsupplevelser i barndomen och ökat fysiskt aktivitetsmönster i vuxen ålder [36].

Förskolans hälsofrämjande arbete

Förskolans arbete med mat och rörelse uttrycks bland annat i personalens rutiner och förhållningssätt. Attityder och medvetenhet har troligen stor betydelse för hur rutinerna ser ut, men de kan vara svåra att fastställa. De kan bland annat uttryckas i målformuleringar och pedagogisk inriktning. En tidigare undersökning i Stockholms län visade att måldokument på nationell/kommunal/stadsnivå eller på förskolenivå i verksamhetsplaner saknades. Samma undersökning visade att ett medvetet förhållningssätt till maten och måltidssituationen saknades, kostkompetensen var låg och möjligheterna för barnen att få fysisk aktivitet varierade stort mellan olika förskolor[37]. För att förskolan ska kunna fungera som en optimal hälsofrämjande arena behövs omfattande och medvetandegörande diskussioner kring mat, måltids- och rörelsevanor. Först då skapas förutsättningar för ett lärande i hela personalgruppen. För vidmakthållandet av ny kunskap och nya

förhållningssätt kan gruppen stödja varandra, något som betonas bland annat i social inlärningsteori[38].

Metoden Friska barn

Mot denna bakgrund utvecklades metoden Friska barn[39] i samarbete med förskoleverksamheten i Skärholmen 2009. Friska barn utvecklades ur tidigare studiematerial ”Vad gör vi med maten” från 2003 och ”Samling kring maten” från 2000. Friska barn utvidgades till att också omfatta området fysisk aktivitet. Erfarenheterna av de tidigare materialen utvärderades i en rapport [40] som identifierade tid och organisatoriska förutsättningar som två viktiga faktorer för att få till stånd strukturerade diskussioner om mat, rörelse och förhållningssätt. Rapporten pekade på vikten av att alla personalkategorier engageras i arbetet och att personalen har behov av att diskutera för att uppnå samsyn kring mat och rörelsevanorna. Dessa resultat överensstämmer väl med befintlig kunskap om organisationsförändringar, där vikten av delaktighet och förankring på alla nivåer poängteras[41]. Vidare visade rapporten att personalens egna förhållanden till mat och rörelse och olika kost- och dietråd i media också kom till uttryck i skillnader i synen på arbetet med barnens mat- och rörelsevanor. Slutsatsen från utvärderingen var att personalen behöver stöd till ett professionellt förhållningssätt samt att de behöver få tillgång till information/utbildning om de nationella råd för förskolans måltider som föreligger från Livsmedelsverket[16].

Metoden Friska barn syftar till att främja bra mat- och rörelsevanor i förskoleverksamheten genom ett systematiskt arbete med rutiner och förhållningssätt kring matvanor och måltidssituationer, rörelsevanor och utevistelsen i förskolan. En delrapport över projektet publicerades 2009[42] och en slutrapport 2010[43]. Nyckelkomponenter i metoden är att förskolorna identifierar styrkor och svagheter på den egna förskolan genom bedömning med checklistor. Med dessa som utgångspunkt kommer hela personalgruppen (chef, pedagoger och måltidspersonal) överens om hur måltider och utevistelser ska utvecklas. Besluten följs upp årligen i verksamhetsplanen.

Stockholms läns landstings Handlingsprogram Övervikt och fetma

Utvecklingsprojektet Friska barn är en tillämning av Stockholms läns landstings Handlingsprogram (rev 2010) mot övervikt och fetma [44]. Högsta prioritet är förebyggande insatser för barn och ungdomar, där insatser i förskolan bedömts vara betydelsefulla.

Slutsatser från utvecklingsprojektet av metoden Friska barn

Interventionseffekter på viktutveckling visar sig först på sikt. Mot den bakgrunden begränsade sig utvärderingen av Friska barn till att använda indikatorer på mat-, måltids- och rörelsevanor på förskolorna som utfallsparametrar eller effektmått. Att pedagogerna åt samma mat som barnen samt deras attityd till sitt agerande som rollmodell i måltidssituationen och utevistelsen är exempel på använda utfallsparametrar.

En utgångspunkt för detta var dock att personalen hade egna tydliga definitioner av vad det innebär att vara rollmodeller vid utevistelsen och måltidssituationen. Processutvärderingen visade att denna utgångspunkt inte stämde. Personalen visade tydliga svårigheter att formulera sitt rollagerande, än mindre beskriva och skriftligen formulera sina dagliga rutiner kring måltiden och utevistelsen. Attityd som utfallsmått fungerade därför inte på önskat sätt.

Behov av ett mått på pedagogernas beteende

Utvärdering av interventioner

För att kunna utvärdera metoder som syftar till att påverka pedagogernas beteende och förhållningssätt, exempelvis metoden Friska barn, behövs ett instrument som kan mäta effekten av interventionen. Måttet bör ge en bild av pedagogerna som förebild, som genom sitt agerande kan främja barns hälsa vid utevistelsen och vid måltiderna. För att i förskolan skatta pedagogernas agerande och samspel med barnen brukar man använda observation som metod. Observationer är emellertid kostsamma vilket i praktiken innebär att de därmed inte heller är lämpliga som effektmått vid utvärderingar av större interventioner, vilket krävs för att evidensen ska kunna säkerställas.

Kvalitetsutveckling och uppföljning i kommuner och stadsdelar

Vid det konsultativa stödarbetet till kommuner och stadsdelar har enkla och lättanvändbara mått efterlysts för att förskoleverksamheterna själva ska kunna utvärdera och kvalitetsutveckla det hälsofrämjande arbetet med avseende på pedagogernas beteende som förebilder i det egna ätandet och i att gå ut.

Självskattning som ett stöd i den egna kompetensutvecklingen

Ett mått på pedagogernas beteende skulle också kunna användas som ett självskattningstest. Att själv bedöma sitt professionella beteende har visats leda till reflektion av den egna arbetsprestationen för att lära av sina erfarenheter och att därigenom fungera effektivare [45]. Det främjar självständighet, auktoritet och stärker engagemanget och yrkeskompetensen. Att arbeta med självskattning av sitt eget arbete kan tänkas vara särskilt betydelsefullt för de pedagoger som vill arbeta med sin egen kompetens, men där förskolan inte har resurser för att utveckla hela personalens arbetssätt. Tillgänglig litteratur på området indikerar att självskattningsinstrument snarare kan användas för egenutveckling än som absolut mått [45]. Liknade slutsatser dras i en färsk studie om utveckling och validering av WHOs självskattningsinstrument för sjukvårdspersonal [46].

Forskning om förskolepedagogers förhållningssätt

Det finns ett mätinstrument i en avhandling av den amerikanska psykologen Barbara Carl – Child Caregiver Interaction Scale (CCIS) – som mäter kvalitet i förskoleverksamhetens alla situationer med avseende på observerat samspel mellan barn och pedagoger [47]. Instrumentet baserar sig på den kanadensiska utvecklingspsykologens Mary Ainsworths teorier om betydelsen av vårdgivarens känslighet att uppfatta, tolka och besvara barnets signaler för barnets sociala och känslomässiga utveckling och är validerat och reliabilitetstestat [48].

Den amerikanska dietisten Marcia Nahikian-Nelms har i sin avhandling utvecklat en checklista på optimala beteenden i måltidssituationen[49]. Listan har utvecklats utifrån den vetenskapliga litteraturen och används av American Dietetic Association (ADA), the Society for Nutrition Education (SNE) och the National Association for Education of Young Children (NAEYC) samt har bl. a använts i en studie av programmet Head Start [50]. Det finns tydliga beröringspunkter mellan de i listan identifierade beteendena och CCIS. Det kan exemplifieras med Carls betoning på respekt och acceptans för barnets egna preferenser till exempel för mat. Carl anser att uttalade preferenser ska ses som ett tecken på en hälsosam jagutveckling hos barnet. Detta stämmer väl med de av Nahikan-Nelms valda frågorna om att pedagogen inte ska tvinga barnet att äta upp eller ställa krav på att barnet ska smaka på maten.

En valid självskattningsenkät utifrån Nahikian-Nelms checklista och Carls skala skulle kunna vara till stöd för kvalitetssäkring av förskolepedagogernas beteenden vid måltiden och i samband med barnens fysiska aktivitet.

Validering

Det finns idag många olika sätt att definiera vad validering av en mätmetod innebär. Den här undersökningen har utgått från det som Wolming [51] beskriver. Enligt denna består en mätmetods kvalitet av flera delar. Den mest grundläggande är begreppsvaliditeten (engelskans ”constuct validity”) som avser graden av överensstämmelse mellan begreppet som undersöks och det konstruerade mätinstrumentet.

Andra betydelsefulla delar av en validering är den praktiska nyttan som mätningen kan ha (relevanstest) och de värderingar som finns om begreppet som ska mätas. Det är viktigt både med innehållsförståelsen liksom begrepps- och ordförståelsen kring det som mäts för att enkäten ska kännas relevant för de svarande.

När man talar om ett tests validitet det vill säga i vilken utsträckning ett test mäter vad det är avsett att mäta, är det intressant att också diskutera generaliserbarheten, det vill säga om testet kan användas på andra individer än de som ingick i studien [52, 53]. För att bedöma en studies generaliserbarhet är det brukligt att använda fyra grundläggande begrepp:

- Överförbarhet. Kan resultaten användas i liknande sammanhang i en annan undersökning?
- Trovärdighet. Finns det anledning att anta att studiens resultat är rimliga?
- Objektivitet. Är urvalet av testpersoner tillräckligt allmängiltigt? Finns beroendeförhållanden mellan undersökare och testpersoner?
- Tillförlitlighet. Kan studien upprepas av andra med samma resultat?

Syfte

I föreliggande rapport avses:

- att utveckla en självskattningsenkät som kan bedöma förskolepersonalens pedagogiska förhållningssätt/beteende i måltidssituationen och utevistelsen.
- att validera ovannämnda självskattningsenkät genom observationer.

Metod

Urval

Rekrytering av undersökningsdeltagarna har skett i samarbete med verksamhetsledningarna för förskolan i länets kommuner/stadsdelar. Inbjudan till deltagande gick ut via e-post i början av mars månad 2011 till barnomsorgsansvariga i kommunal och/eller enskild förskoleverksamhet (Pysslingen Förskolor och Skolor AB och Inspira Förskolor och Skolor AB). Om den ansvarige bedömde undersökningen som intressant sände denne sedan inbjudan vidare till de enskilda förskolorna.

Endast kommunalt drivna förskolor kom slutligen att delta i studien, eftersom de privata förskolorna inte svarade på den inbjudan som gått ut. Deltagarna togs med bland de som anmält intresse för att delta. De valdes alltså inte ut slumpmässigt. Däremot har ansträngningar gjorts för att få ett

representativt urval av pedagoger på förskolor i Stockholms län. De deltagande pedagogerna ombads ge sitt skriftliga samtycke till att bli observerade. Personal och föräldrar på de deltagande förskolorna informerades skriftligen om projektet. Då barnen inte var i fokus för observationerna inhämtades inte samtycke från föräldrarna.

Totalt 64 pedagoger från 17 olika förskolor observerades under perioden mars – juni 2011. Av dessa deltog två pedagoger i en användbarhetstest (relevansvalidering), fyra i ett interreliabilitetstest och resterande 58 pedagoger från 15 förskolor i själva valideringsundersökningen. Minsta lämpliga antal deltagare hade bestämts till 51 genom en statistisk förhandsberäkning (a priori powerberäkning)[*].

Tabell 1. Antal deltagande förskolor och pedagoger efter kommun/stadsdelstillhörighet.

Kommun/stadsdel	Förskolor	Pedagoger
Huddinge	1	5
Nacka	1	3
Sollentuna	2	3
Stockholm, Älvsjö	3	19
Stockholm, Rinkeby-Kista	2	4
Stockholm, Spånga-Tensta	1	1
Stockholm, Södermalm	1	2
Stockholm, Vällingby	1	9
Vallentuna	2	4
Vaxholm	3	14
Summa	**17**	**64**

För att minska störningar för barnen gjordes ett antal hänsynstaganden. Antalet deltagande förskolor begränsades till förmån för fler observationer på varje förskola och i möjligaste mån genomförde samma observatör samtliga observationer på en och samma förskola. Observatören presenterades som regel för barnen vid dessas ordinarie förmiddagssamling.

Etiskt tillstånd

Tillstånd till studien söktes hos regionala etikprövningsnämnden i Stockholm. Den 12 februari 2011, fattade nämnden beslut att forskningen inte behandlade sådana känsliga personuppgifter som avses i 3§ etikprövningslagen och att forskningen därmed inte omfattades av etikprövningslagen. Ansökan om godkännande av forskningen togs därmed inte upp för prövning.

Enkäter och observationsprotokoll

Utveckling av uteprotokoll

En lista på observationsområden för utevistelse på förskolan konstruerades med utgångspunkt ifrån mätinstrumentet CCIS med tillhörande manual för förskolebarn (toddler och preschool) (Bilaga 1). I manualen finns olika bedömningsområden med exempel på samspel mellan barn och pedagog som är centrala för barns utveckling. De olika områdena är sedan kategoriserade och graderade från mindre till mer önskvärt beteende. I de fall utevistelsesituationer finns exemplifierade har dessa

[*]För en två-sidig test med en kritisk signifikansnivå alfa = 0.05, en effektstorlek på 0.4 och statistisk styrka på 0.80 har önskvärd stickprovsstorlek beräknats till 51 personer.

moment/situationer tagits med i föreliggande utvärdering. I några fall har bedömningsområden tagits med där beteendet är lätt applicerbart på utevistelse/påklädning. Påklädningssituationen påverkar inte direkt den fysiska aktiviteten på gården men har enligt projektets referensgrupp ansetts indirekt kunna påverka barnets vilja att gå ut. Området stimulans för flickors fysiska aktivitet lades till mot bakgrund av den forskning som visar att flickor rör sig mindre än pojkar [13], trots att åren innan pubertet är de viktigaste för den framtida benhälsan [54]. För att ge förutsättningar för en jämlik hälsa bör därför särskilt små flickor uppmuntras till att vara fysiskt aktiva. Observationsprotokollet vid utevistelsen (Bilaga 2) utformades enligt principen om förekomst eller icke-förekomst av det önskvärda beteendet, efter modell av Nahikian-Nelms.

Utveckling av måltidsprotokoll

Utgångspunkten för observationsprotokoll i måltidssituationen (Bilaga 3) var Nahikian-Nelms checklista för optimala beteenden hos pedagogerna vid måltidssituationen [49]. En fråga, om aktiv uppmuntran till att smaka på maten togs bort från checklistan. Frågan tolkades som bristande överenstämmelse med Ainsworths lyhördhetsbegrepp [48] och den tidigare nämnda forskningen kring vuxnas påtryckningar/kontroll i måltidssituationen [21, 55]. Ett observationsområde om pedagogens egen attityd till maten lades istället till för att undersöka om eventuella samband med förekommande krav om att smaka på maten. Två ytterligare observationsområden lades till enligt erfarenheterna från en studie i Head Start programmet [50]: Pedagogens namngivande av maten respektive förekomst av tillrättavisningar. Generell slutsats från Head Start var att mycket tid vid måltiden bör ägnas åt att ha en trevlig social interaktion och åt begreppet ”nutritional learning” – vilket inte bara innefattar att namnge maten utan handlar mer om att ha en allmän konversation vid bordet – om maten och om annat. Observationsområdet nutritional learning och fråga 12 ur checklistan ”Does the caregiver mention or comment about nutrition during the meal (eg. Do you know where the milk comes from?) delades upp i punkterna:

- Tar pedagogen initiativ till, eller involverar sig i samtal med barnen?
- Värderar pedagogen mat/livsmedel i onyttiga/nyttiga livsmedel?
- Pedagogen utnyttjar måltiden, eller kommande måltid/erinrad måltid till att verbalisera eller lära känna matens smak, färg, lukt, form, konsistens etc. (Sapere);
- Pedagogen pratar om matens ursprung/varifrån maten kommer (t.ex Vet du var mjölken kommer ifrån? Vet du hur morötter växer? Blodpudding görs på blod?) (Matkunskap).

Utveckling av enkäter

Enkäterna till pedagogerna (Bilaga 4 och Bilaga 5) utvecklades på grundval av de ovan nämnda observationsprotokollen. Enkätfrågorna utformades som påståenden med svarsalternativen instämmer helt, instämmer till stor del, instämmer till viss del samt instämmer inte alls. En sådan Likertskala valdes i stället för enkla ja- och nej-svar eftersom den antogs kunna ge högre svarsfrekvens [56]. Enkätsvaren delades vid den statistiska bearbetningen in i kategorierna instämmer och instämmer ej. Detta gjordes för att få tillräckligt antal enheter att behandla i varje kategori vid den statistiska bearbetningen.

Genomförande

Pedagoger observerades enligt de utvecklade protokollen vid måltidssituationen, vid påklädningen av barnen och under utevistelsen. Därefter besvarade de en enkät där de själva skattade sitt beteende. Slutligen analyserades de statistiska sambanden mellan självskattat beteende och observerat beteende med hjälp av ickeparametriska tester.

Figur 1. Schematisk bild över undersökningens tillvägagångssätt

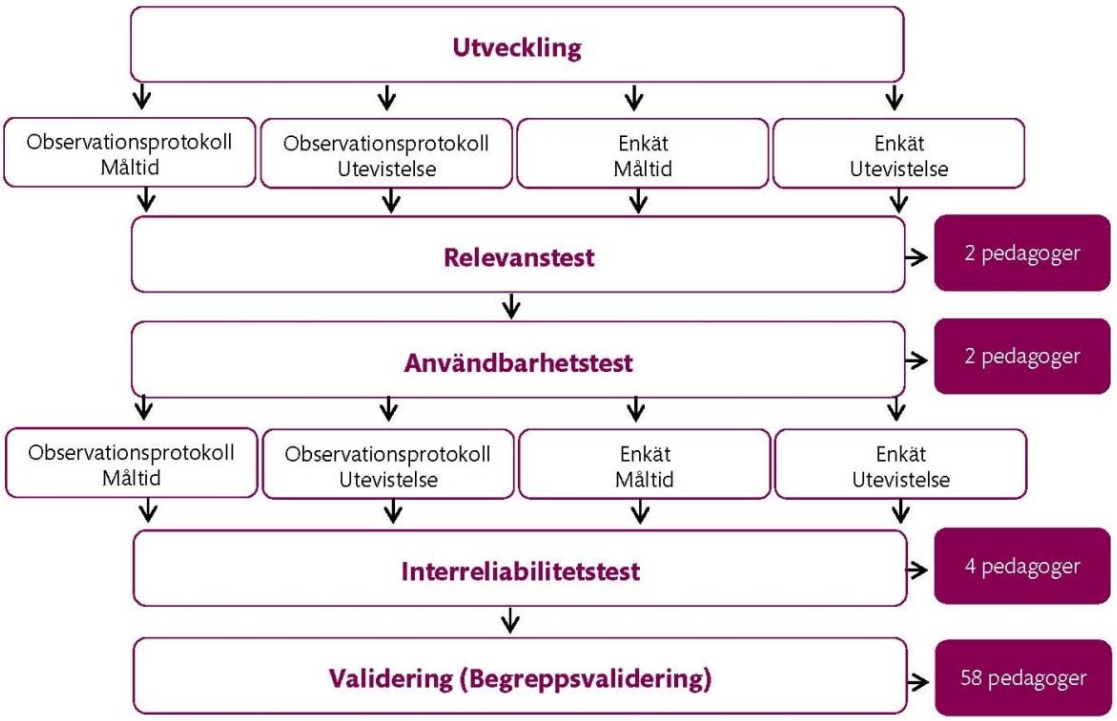

Validering

Relevanstest

De utvecklade enkäterna testades på två referenspersoner/förskollärare som rekryterades genom tidigare kontakter/samarbetspartners i länet. Vi dessa tester framkom synpunkter, som arbetades in i de slutliga testerna.

Begreppstest – observationer

Observationsarbetet inleddes med en träningsfas på två inlånade filmer från måltidssituation och påklädning i en förskola. (Tillstånd för att använda filmerna fanns från pedagogerna och föräldrarna till barnen.) Vidare genomfördes en pilotobservation på en förskola där de två observatörerna gemensamt observerade två pedagoger.

För att säkerställa att de två observatörerna bedömde beteendena i protokollet på likartat sätt genomfördes därefter interreliabilitetstest med gemensamma observationer på fyra pedagoger på två förskolor. Den statistiska bearbetningen skedde med Cohens kappa-test.

Därefter genomfördes övriga observationer av de två observatörerna var för sig. Alla pedagoger observerades enligt det utvecklade protokollet vid måltidssituationen, vid påklädningen av barnen och under utevistelsen. Observationerna genomfördes på ett sätt som använts i en studie av de amerikanska Head Start-programmet (25). Observatören observerade pedagogen under flera femminutersperioder, där 20 sekunders observation följdes av 10 sekunders dokumentation av på förhand definierade beteenden. Ett pip i hörlurar angav observationsstart och observationsslut för observatören. Proceduren upprepades tills en period om fem minuter uppnåtts. Observationerna

utomhus gjordes i totalt 40 minuter. Påklädningssituationen och lunchmåltiden observerades i 10 respektive 20 minuter vardera. Varje deltagare observerades av en observatör under två olika dagar, för att kompensera för varierande omständigheter i exempelvis arbetssituationen. Efter det att pedagogen observerats på beskrivet sätt i två dagar fick denne besvara enkäterna där de själva skattade sitt beteende.

För att minska störningar för barnen gjordes ett antal hänsynstaganden. Antalet deltagande förskolor begränsades till förmån för fler observationer på varje förskola och i möjligaste mån genomförde samma observatör samtliga observationer på en och samma förskola. Observatören presenterades som regel för barnen vid dessas ordinarie förmiddagssamling.

Statistisk bearbetning

Interreliabilitetstest – Jämförelse mellan observatörernas bedömningar

Kappa-koefficient användes för att jämföra hur väl bedömningar av pedagogernas beteenden vid mat- och utevistelsesituationer stämmer överens mellan två olika bedömare. Måttet kan variera mellan noll och ett. Ju högre kappa-koefficienten desto starkare stämmer bedömningarna överens. En vägledning för bedömning av överensstämmelsen är:

Kappa-koefficient	*Styrkan i överensstämmelsen*
< 0,20	Ingen eller mycket svag
0,21 – 0,40	Svag
0,41 – 0,60	Hyfsad
0,61 – 0,80	God
0,81 – 1,00	Mycket god

Validering (begreppsvalidering)

Sambandet mellan observerat och självskattat beteende beräknades med Phi-test som är en icke parametrisk metod för korrelation mellan två binära variabler. Graden av samvariation uttrycktes som en phi-koefficient. Måttet kan variera mellan -1 och +1. Ju närmare -1 eller +1 desto starkare samband medan värden kring 0 indikerar svagt samband. Signifikansnivån p sattes till 5 procent (två-sidig prövning). En vägledning för bedömning av korrelation är följande (Tabellen avser absoluta tal, alltså positiva, likaväl som negativa värden.) [57]:

Phi-koefficient	*Styrkan i överensstämmelsen*
< 0,10	Försumbart samband
0,11 – 0,20	Svagt samband
0,21 – 0,40	Måttligt samband
0,41 – 0,60	Relativt starkt samband
0,61 – 0,80	Starkt samband
0,81 – 1,00	Mycket starkt samband

Med hänsyn tagen till ovanstående vägledning och tidigare forskning[58] har gränsen för att enkätfrågorna ska anses tillräckligt valida för att ersätta metoden observation satts till värdet 0,4 eller högre. Det gäller frågor där signifikansnivån p är minst 0,05.

Resultat

Överensstämmelse mellan de två bedömarna

Tabell 2 visar överensstämmelsen mellan de två observatörernas bedömningar Efter de första tio observationerna analyserades testet och observationsområden med låg överensstämmelse diskuterades innan ett nytt test på nio observationer gjordes. Vid det andra tillfället ökade kappa-koefficienten i åtta observationsfrågor med mellan 2 och 7 tiondelar. Något som kan tolkas som en positiv trend i samstämmighet. I cirka tre fjärdedelar av frågorna visades slutligen ett starkt samband mellan de två observatörernas bedömning. Samstämmigheten ansågs därmed vara tillräckligt tillfredsställande.

Tabell 2. Överensstämmelse mellan de två bedömarna.

Interreliabilitetstest – utevistelse Observation	Kappa	Interreliabilitetstest – måltiden Observation	Kappa
1. < 3 min väntan utan aktivitet/uppmärksamhet, för något barn vid påklädningen? (ta tiden med klocka) (t ex är dialog aktivitet men ej korta kommentarer)	0.5	1. Sitter pedagogen tillsammans med barnen och äter under måltiden? (även med de sista barnen)	1
2. Pedagogens ton uttrycker acceptans och tålamod i röst (o beteende) vid påklädningen?	1	2. Äter samma mat som barnen? (d v s Tar av alla livsmedelsgrupper – potatis/pasta/ris & grönsaker & kött/fisk/ägg/bönor) *	1
3. Ett barn vill ha hjälp/uppmärksamhet under påklädningen, men får det inte?	0.8	3. Ges barnen möjlighet att ta av **all** mat själva? Pedagogen lägger inte upp mat (inte heller smakport) – såvida barnet inte ber om hjälp. Barnen får välja måltidsdryck eller bre smörgåsen själv. *Gäller endast av den med barn över 2 år*	0.5
4. Förmedlar pedagogen engagemang i barnens lekar?	1	4. Hjälper barnen till att duka vid lunchen? (Gäller *endast den som har barn över två år)*	1
5. Pedagogen pratar mer än 3 min/tim med de andra pedagogerna under tiden ute?	1	5. Hjälper barnen till att duka av efter lunchen?	1
6. Ett barn vill ha hjälp/uppmärksamhet under utevistelsen, men får det inte?	0.9	6. Stressar pedagogen **de sista** barnen att avsluta sin måltid? (t ex "Skynda dig så att du hinner ut att leka/Har du ätit upp så att du kan vila sen")	1
7. Pedagogen visar flexibilitet när det gäller att välja aktivitet ute? (t ex Barnen får välja aktiviteter)	0.8	7. Driver pedagogen på barnet att äta upp all mat? (t ex "Du måste äta upp alla ärtor, kyckling och frukt. Drick upp din mjölk. Tjat om att smaka lite")	0.9
8. Förekommer tävlingar eller jmf av individuella prestationer?	1	8. Har pedagogen en **positiv attityd** till att **själv** smaka på all mat? (t ex "pedagogen, " Vad god köttfärssåsen är idag", Mmm vad god maten var idag *(OBS behöver ej säga att alla enskilda delar måste vara goda)*	0.5
9. Pedagogen uppmuntrar barnen till fysiskt krävande aktiviteter? (t ex åka stjärtlapp, rutchkana, bandy, cykla springa, klättra)	0.6	9. Kräver pedagogen att barnet måste smaka av all mat innan barnet kan få en ny portion mat? (t ex "Innan du får mer päron måste du i alla fall ta en bit...")	1
10. Pedagogen uppmuntrar särskilt flickorna till fysisk aktivitet? (fysforskning ej CCIS)	0.7	10. Används mat som belöning, straff eller tröst? (t ex "Om du äter all gröna bönor kan du få efterrätt", Vad duktigt du äter, Du har ätit mycket mat – bra!")	1
11. Är utmaningarna tillräckligt enkla?	0.8	11. Tillrättavisar pedagogen barnens beteende under måltiden? (t ex "Sitt still på stolen Kalle, Du får sitta här och vänta...")	0.9
12. Pedagogen engagerar barnen i aktiviteter som är tillräckligt **utmanande** – som de oftast klarar, samtidigt som de ändå kämpar för att klara uppgiften?	0.8	12. Tar pedagogen initiativ till eller involverar sig i samtal med barnen (t ex "Mmm Det här är min favorit mat, Kristin, - vad gjorde du i helgen"	0.8
13. Vid behov tar pedagogen fram redskap och leksaker, t ex hinkar stjärtlapp?	0.4	13. Pratar pedagogen om matens ursprung/ varifrån maten kommer? (t ex "Vet du var mjölken kommer ifrån? Vet du hur morötter växer? Blodpudding görs på blod, Vegetarisk mat innehåller inte kött") Matkunskap	0.6
14. Pedagogen visar flexibilitet i organiseringen av arbetet, så att barn som vill stanna ute längre kan göra det? Obs eller fråga: Hur gör ni om ett barn vill stanna ute längre?	1	14. Pedagogen utnyttjar måltiden eller kommande/erinrad måltid till att verbalisera eller lära känna matens smak, färg, lukt, form konsistens etc? (t ex tycker du fisken är salt? Jag tycker morötterna är saftiga idag!") (Sapere)	0.3
		15. Värderar pedagogen mat/livsmedel i onyttiga/nyttiga livsmedel?	1

* Om pedagogen äter annan mat av etiska, medicinska eller religiösa skäl

Samma mat, ska tolkas som mat som i möjligaste mån ser likadan ut som den som barnen erbjuds t ex kikärtsbiffar om barnen erbjuds pannbiff, röd grönsakssås om barnen erbjuds köttfärssås.

(Äter pedagogen exempelvis grönsaksröra och pasta när barnen äter köttbullar och pasta är svaret, nej, på frågan)

Bakgrundsvariabler

Tabell 3 visar att totalt 58 pedagoger deltog i observationer och besvarade enkäter. Hälften av dem hade barnskötarutbildning (gymnasieprogram) och hälften förskollärarexamen (högskoleutbildning). Nästan alla deltagande pedagoger var kvinnor.

Tabell 3. Bakgrundsvariabler i enkäter.

	Antal	%
Kön		
Kvinna	56	96,6
Man	2	3,4
Utbildning		
Barnskötare	27	46,6
Förskollärare	27	46,6
Annan/ingen utbildning	4	6,9
Observatör		
A	27	46,6
B	31	53,4

Måltidsenkät

Tabell 4 visar sambanden mellan det observerade och det självrapporterade beteendet vid måltidssituationer. De statistiskt signifikanta sambanden varierade mellan 0.3 och 0.6. Av tabellen framgår att ett relativt starkt samband (0,4 – 0,6) föreligger i frågan om att äta samma mat som barnen, i frågan om att låta barnen ta mat själva liksom i frågan om att låta barnen hjälpa till med dukningen. Måttligt negativt samband (-0.3) föreligger i frågan om att be barnen smaka på all mat och observationen att själv smaka på all mat med en positiv attityd. Måttligt negativt samband föreligger också mellan frågan om att låta barnen bestämma hur mycket de ska äta och observationen om att driva på barnen om att äta upp. Måttligt negativt samband föreligger mellan frågan om att inte be barnen smaka och observationen om att driva på barnen om att äta upp. (Observationsfrågans formulering ses i tabell 2.)

Enkätfrågor om måltidssituationen som i denna undersökning bedöms valida är: Jag äter samma mat som barnen, Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen och Jag låter barnen ta mat själva.

Tabell 4. Måltidsenkät.		
Observation (nr)	**Fråga/Variabel (dikotomiserad efter median)**	**Phi**
1	2. Jag sitter tillsammans med barnen och äter under måltiden	-
2	3. Jag äter samma mat som barnen	0,4*
4	4. Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen	0,6*
5	5. Jag låter barnen hjälpa till att duka av efter lunchen	0,2
3	6. Jag låter barnen ta mat själva	0,6*
6	7. Jag låter barnen avsluta sin måltid i den takt de själva vill	-0,1
7 8 9	8. Jag brukar be barnen att smaka på all mat	0,2 -0,3* 0,1
7 8 9	9. Jag brukar inte be barnen att smaka på all mat	-0,3* 0,1 -0,1
9	10. Jag låter barnen själva bestämma vad de vill äta	0,01
7 9	11. Jag låter barnen bestämma hur mycket de ska äta	-0,3* 0,0
8 10	12. Jag brukar kommentera om barnen tar eller inte tar av grönsakerna	0,0 0,0
11	13. Jag har behövt säga till barnen vid måltiden	0,3
12	14. Jag ser till att alla barn deltar i samtalet vid måltiden	-0,1
15	15. I samtal med barnen brukar jag tala om huruvida maten/livsmedlen är nyttiga/onyttiga	0,0
14	16. Jag utnyttjar måltidssituationen för att prata om upplevelser av matens smaker, färger, dofter etc.	0,1
13	17. Jag gör måltiden till ett tillfälle till att lära känna olika livsmedel, varifrån maten kommer och olika matkulturer	0,1

* Statistiskt signifikant (p>0,05)

Utevistelseenkät

Tabell 5 visar sambanden mellan det observerade och det självrapporterade beteendet vid utevistelse. De statistiskt signifikanta sambanden var 0.3 i två fall. Måttliga samband föreligger mellan frågan om att organisera påklädningen så den blir en trevlig situation och observationen om att pedagogens ton uttrycker acceptans och tålamod vid påklädningen samt i frågan om att organisera arbetet så att barn som vill stanna kvar ute kan göra det. Inga frågor ur enkäten om utevistelse bedömdes i denna undersökning vara valida. (Observationsfrågans formulering ses i tabell 2.)

Tabell 5. Utevistelseenkät		
Observation (nr)	**Fråga/Variabel (dikotomiserad efter median)**	**Phi**
1 2	2. Jag organiserar påklädningen så att den blir en trevlig situation utan konflikter	-0,1 0,3*
3	3. Jag anpassar påklädningen så att jag hinner möta enskilda barns behov	0,0
4	4. Jag är engagerad i barnens lekar utomhus under större delen av tiden utomhus	0,2
5 6	5. Jag pratar med de andra pedagogerna under tiden jag är ute (mer än 3min/tim)	0,1 -0,1
7	6. Jag låter barnen själva bestämma vad de vill göra ute på gården	-
8 11	7. Jag skapar situationer/lekar ute så att alla barn får tillfälle att vara framgångsrika	0,2 0,2
13	8. Jag tar fram redskap och leksaker (av det vi har) till de barnen som vill ha, t ex cyklar eller stjärtlappar	0,2
12	9. Jag uppmuntrar barnen att våga sig på nya aktiviteter och pröva sina gränser för vad de klarar av	-0,0
9	10. Vid utevistelse har jag en uppmuntrande attityd till fysiskt aktiva/krävande lekar hos alla barn	-0,0
10	11. Jag uppmuntrar särskilt flickorna att vara fysiskt aktiva	0,0
14	12. Jag organiserar arbetet så att barn som vill stanna ute längre kan göra det	0,3*

* Statistiskt signifikant (p>0,05)

Korstabeller över samtliga enkät- och observationsdata finns i Bilaga 6.

Diskussion

Metoddiskussion – validering av självskattningsinstrument

Självskattningsinstrument med hög validitet är attraktivt ur många aspekter i olika typer av organisationer då det skulle kunna utgöra ett relativt billigt verktyg för att utveckla och utvärdera kvaliteten i det egna arbetet. Ur ett folkhälsoperspektiv skulle självskattningsinstrument med hög validitet vara värdefullt eftersom dessa skulle kunna användas för att utvärdera effekten av de många interventioner som syftar till att utveckla det professionella beteendet. Inte minst för sådana interventioner som syftar till att ändra arbetssätt och beteenden bland de som arbetar med barn, äldre och utsatta grupper. Valida självskattningsinstrument inom området (personalens beteende vid omvårdnad av barn) verkar vara sällsynta, särskilt inom de specifika områdena mat och fysisk aktivitet. En relevant nordamerikansk studie har dock gjorts inom området [58]. Den syftar till att validera ett självskattningsinstrument kring mat- och fysisk aktivitet i förskolemiljö. Resultatet är ett självskattningsinstrument som författarna bedömt som ”stabilt och tämligen pålitligt”. Skattningen i den studien besvaras av ledningen på förskolan, vilket snarare ger den likheter med checklistorna i metoden Friska barn. Det skiljer den också från undersökningen i denna rapport där de enskilda pedagogerna gör skattningarna.

Interventioner och kvalitetsutveckling i vården är dock ett område som beforskats något mer och som kan anses ligga någorlunda nära folkhälsointerventioner inom arenor som förskola, skola, äldreomsorg och olika typer av boenden för utsatta grupper. Bose et al har i en översikt sammanställt hur

självskattningsinstrument kan användas för att förbättra kvaliteten i vården[45]. Resultatet från den genomgångna litteraturen visar att självskattningsinstrument snarare kan användas för egenutveckling än som absoluta mått. WHO har i en liknande artikel beskrivit utveckling och validering av ett självskattningsinstrument för sjukvårdspersonal [46]. Resultatet av den omfattande studien gjord på 38 sjukhus i åtta länder visade att instrumentet fungerade och bedömdes valitt. Å andra sidan finns inget enhetligt sätt att bedöma validiteteten hos självskattningsinstrument. En första fråga är vad instrumentet jämförs mot. Undersökningen i den här rapporten jämför självskattning med metoden observation vilket även gjorts i studier inom andra områden [59, 60]. Chen et al[61], i en amerikansk studie om rapporterade barnsäkerhetsrutiner i hemmen, argumenterar för att observation ska ses som en ”gold standard” vid undersökningar av validiteten. Den studien visade att självrapporterade data fungerade bättre som jämförelser än som absoluta mått, vilket ger stöd för att självskattningsinstrument trots allt skulle kunna användas som ett mått på förändringar mellan två grupper vilket är fallet i folkhälsointerventioner med kontrollgrupp. Samtidigt kan det ifrågasättas om observationer kan anses ge ett absolut mått på hur det brukar gå till i verkligheten. Den diskussionen ligger dock utanför den här undersökningens avgränsningar.

Resultatdiskussion

Kan enkäterna mäta pedagogernas beteende? Endast några få frågor i de utvecklade enkäterna kan anses vara tillräckligt valida för att ersätta observation som metod. Då ingen fråga visade ”mycket starkt samband” med observationen, kan enkätfrågorna således inte generellt uttala sig om hur pedagogerna gjorde i verkligheten. De utvecklade enkäterna såsom metod kan med andra ord inte fullständigt ersätta observation som metod för att beskriva hur pedagogerna gör. De enskilda frågor som visat ett ”relativt starkt” samband på över 0,4 anses dock vara valida. Frågorna är: Jag äter samma mat som barnen, Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen och Jag låter barnen ta mat själva. Den första frågan har också validerats i en annan studie, och visade där ett något lägre samband, men innefattades ändå i det slutligt rekommenderade instrumentet. Detta ger ytterligare stöd för att frågan ska anses kunna användas istället för observation [58].

Ett måttligt samband det vill säga minst 0,3 kan ses för frågorna: Jag brukar be barnen att smaka på all mat, Jag låter barnen bestämma hur mycket de ska äta, Jag organiserar påklädningen så att den blir en trevlig situation utan konflikter och Jag organiserar arbetet så att barn som vill stanna ute längre kan göra det. Dessa frågor bedöms vara värda att undersöka vidare, men kan inte anses ersätta observation som metod.

Det är svårt att fastställa gränser för vad som ska anses som en valid fråga. I en den här undersökningen har gränsen satts till 0,4. I Benjamin et al används en lägre gräns (0,2). Detta var fallet för 52 procent av deras frågor, instrumentet bedömdes ändå som ”stabilt och tämligen pålitligt”. Intressant är att notera att de frågor som fick lägst samband var just frågor om beteende medan frågor om strukturella förhållanden som exempelvis innehav av policy fick högre värden. Detta överensstämmer med föreliggande resultat.

Är enkäterna generaliserbara? De enkätfrågor som bedömts valida har också bedömts vara generaliserbara eftersom de är överförbara det vill säga kan användas i liknande sammanhang i en annan undersökning. De har trovärdighet eftersom de bygger på existerande kunskap om området vuxnas och pedagogers beteende vid måltider med barn. Frågorna kan anses objektiva eftersom de testats på ett antal olika undersökningsdeltagare och på flera olika förskolor och andra pedagoger i

Sverige skulle kunnat ha deltagit i undersökningen. De är också tillförlitliga eftersom bedömarnas värderingar överensstämde och därmed kan antas vara möjliga att upprepas av andra.

Formuleringen av frågorna

En förklaring till den bristande validiteten i enkäterna kan vara att frågorna upplevdes som svåra att förstå och därmed svara på. Frågorna grundar sig på aktuell forskning, men formuleringen av de enskilda frågorna kan tänkas ha orsakat problem för dem som ska svara. Förtestningen av frågorna var tänkt att undanröja sådana misstag, men den referensgrupp som tillfrågades kan ha saknat tillräcklig bredd. Frågorna utformades med tanke på att vara generella och enkla, men ambitionen om enkelhet kan ha drivits för långt. Den kan ha medfört att frågorna blev alltför ospecifika. Detta stöds av att en av de frågor som hade tillräckligt samband, var en fråga som innehöll extra förklarande information. I frågan om pedagogen äter samma mat som barnen fanns en vägledande ruta med förklaring om de olika svarsalternativens betydelse.

En annan anledning till de låga sambanden kan vara att observationerna ägde rum vid några specifika tillfällen och enkätfrågorna ställts med uttrycklig uppmaning om att ”svara på det alternativ som stämmer bäst överens med hur du brukar göra”. Den formuleringen stammar ur ambitionen om att skapa ett instrument som beskriver hur pedagogerna vanligtvis gör, inte hur de gjort vid observationstillfällena.

Frågan om att barnen själva får bestämma vad de vill äta verkar ha tolkats olika av pedagogerna och observatörerna. Majoriteten av pedagogerna anser att barnen fått bestämma, och verkar då framför allt ha syftat på att de fått välja på olika livsmedel i huvudrätten. Observatörerna iakttog däremot ofta att barnen exempelvis inte fick välja att äta smörgås när de så önskade, med hänvisning till en bestämd ordningsföljd mellan olika rätter i måltiden. Denna bestämda ordningsföljd av mat bedömdes av observatörerna som att barnen inte fick bestämma vad de ville äta. Skillnaderna i tolkning av frågan kan ha medfört lägre sambanden mellan enkät och observation

Svarsalternativen

En tänkbar felkälla är att svarsalternativen i enkäten är fyrfaldig medan observationerna är dikotoma det vill säga utifrån förekomst eller icke förekomst av det aktuella beteendet. Detta innebär att relevant information kan ha förlorats. Ett alternativ skulle kunna vara att skapa kriterier för de olika svarsalternativen. Exempelvis skulle svarsalternativet – *instämmer helt* kunna motsvara att beteendet förekommer fem gånger under observationstillfället, att svarsalternativet *instämmer till stor del* skulle kunna motsvara att beteendet förekommer tre gånger osv. Ett motiv för utformningen av observationsprotokollet med två svarsalternativ är att metoden är beprövad och används i motsvarande sammanhang i Nahikian-Nelms checklista [49].

Vi svarar som vi önskar att vi borde göra!

En annan trolig orsak till låga samband kan vara att det är svårt för en individ att bedöma sitt eget beteende på ett korrekt sätt. Det kan finnas en övertygelse om ett eget lyhört beteende mot barnen trots att observationerna inte visar det. Alternativt att man bedömer sig själv alltför strängt trots att man visar sig mycket lyhörd i observationerna.

Bristande överensstämmelse mellan observation och enkät kan också bero på att man inte vill/förmår beskriva hur man gör, för att man inser att ens eget beteende inte överensstämmer med önskvärt

beteende (hur man bör vara). Denna konflikt har belysts i en amerikansk artikel [62]. Forskning inom personlighetsutveckling (self-enhancement theory) förutsäger att den som skattar sig själv kommer att förvränga bedömningen för att framställa sig själv mer fördelaktigt [63]. Detta kan vara en tänkbar förklaring till flera samspelsfrågors låga samband med observationerna. Exempelvis för frågorna om att låta barnen själva bestämma vad de vill äta, hur mycket de ska äta och tillrättavisningar av barnen vid måltiden. Här kan pedagogens medvetenhet om betydelsen av barns autonomi komma i konflikt med föreställningar om hur man får barn att äta och uppföra sig vid en måltid. På liknande sätt kan svaren på frågorna om engagemanget i barnens lekar på gården och i vilken utsträckning pedagogerna utmanar barnen (pröva sina gränser/fysisk aktivitet), ha påverkats av deras vilja/önskan att vara en engagerad pedagog.

I vissa fall kan det för individen önskvärda beteendet vara ett beteende som inte överensstämmer med vad nyare forskning visar det vill säga i realiteten en kunskapsbrist. Resultatet blir då också låga samband. Det gäller exempelvis frågan om flickors behov av extra uppmuntran till fysisk aktivitet. Här kommenterades redan vid enkätens ifyllande att man strävar efter att behandla båda könen lika och att detta ansågs vara det riktiga sättet. Det belyses i svaren på enkäten, där dubbelt så många svarade att de inte särskilt uppmuntrar flickorna, som de som sa att de gjorde det. Det är inte helt ovanligt i genusfrågor, att på liknande sätt blanda ihop förhållningssätten jämlik behandling med lika-behandling [64]. Eftersom flickor i förskole/lägre skolåldrarna har ett extra stort behov av fysisk aktivitet för sin hälsoutveckling, skulle ett hälsofrämjande beteende snarare bejaka och stödja detta behov. Motsvarande resonemang om eftersträvansvärt beteende är sannolikt aktuellt också i frågan om att be barnen smaka på all mat. I samtal med pedagogerna har det vid ett flertal tillfällen framkommit att de anser att det är positivt att be barnen smaka på all mat. Denna åsikt – som verkar vara fast förankrad i svensk barnuppfostran – motsägs snarare av forskningen som säger att ett hälsofrämjande beteende i måltidssituationen är att vuxna inte utövar påtryckning/kontroll för att få barn att äta [21]. Det är inte osannolikt att många vuxna tolkar sitt beteende när de ”ber barnen att smaka” som en form av positiv uppmuntran. En pragmatisk lösning är därför att vuxna är försiktiga vad gäller sitt uppmuntrande i måltidssituationen.

Ur interventionssynpunkt är det viktigt att kunna följa enskilda individer det vill säga enkäten kan inte vara anonym. Anonyma enkäter skulle däremot vara aktuellt i ett kvalitetsutvecklingssyfte och vid organisationsutveckling eftersom det då inte finns något intresse av att följa individer. Problematiken med att vilja framställa sig mer fördelaktigt skulle då kunna kringgås. Man kan därför anta att enkäterna trots låg validitet som icke-anonymt mätinstrument ändå skulle kunna användas för egen utveckling eller anonymt på gruppnivå exempelvis inom större förskoleverksamheter. En av de kommuner som visade intresse för att delta i undersökningen tog själva initiativ till att testa enkäterna anonymt på hela förskoleverksamhetens alla pedagoger. Dessa data finns nu tillgängliga, men är inte analyserade. En jämförelse av undersökningens data med dessa nya data skulle kunna antyda om anonymitet är en relevant faktor för validiteten av enkätfrågorna. Om dessa data på gruppnivå visar större överensstämmelse med observationerna än de icke-anonyma enkätsvaren skulle det kunna tyda på att anonymiteten påverkat resultaten.

Kostnad för att ta fram valida frågor

Trots att det idag finns starkt stöd för att vuxnas beteende påverkar barns mat- och rörelsevanor och viktutveckling är det fortfarande obesvarat vilka kostnadseffektiva instrument som skulle kunna vara optimala för att utvärdera mer nyanserade effekter på beteende än vad de valida frågorna i den här undersökningen ger. Givetvis kan valida frågor utvecklas, men troligen till ganska höga kostnader.

Kostnadseffektiviteten hos en välutvecklad enkät (som skulle kunna användas som mätinstrument i interventionssammanhang i förskolemiljö) i förhållande till observationer är emellertid tveksam vid mindre interventioner om exempelvis cirka 50 förskolor. Med dagens efterfrågan på metoder med hög evidens krävs dock avsevärt större interventioner. En sådan studie kan bära betydligt större utvecklingskostnader då observationer skulle bli mycket dyrt och i praktiken omöjligt att genomföra. För att få fram en metod med god evidens för att främja bra mat- och rörelsevanor i förskolan och därmed i tidiga år förebygga övervikt, krävs sannolikt en betydligt mer omfattande studie.

Slutsatser

- De utvecklade enkäterna såsom metod kan således inte (i sin helhet) ersätta observation som metod för att beskriva hur pedagogerna gör.
- Några enskilda frågor anses valida och användbara och kan därmed anses ersätta observation som metod. Frågorna är: Jag äter samma mat som barnen, Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen och Jag låter barnen ta mat själva.
- Den här undersökningen är ett försök att förbättra evidensen i interventioner som syftar till beteendeförändring, men visar att valida mätinstrument är svåra att konstruera.
- Det bör uppmärksammas att många folkhälsointerventioner använder sig av icke-validerade utvärderingsinstrument. Metodfrågorna bör därför lyftas betydligt oftare i interventionsstudier. Idag riktar sig många folkhälsinterventioner mot yrkesgrupper som arbetar med barn, äldre och utsatta grupper med syftet att förändra arbetssätten där utfallsmåtten handlar om – hur de gör – i arbetet. De ofta förordade randomiserade och kontrollerade studierna löser inte de metodproblem som resultaten från den här undersökningen pekar på.

Vidare tillämpning

En vidare tillämpning av undersökningens resultat som utvärderingsmått vid interventioner (exempelvis Friska barn) är dock att de frågor som bedömts som valida kan användas. I Friska barn är begreppet förebilder centralt, exemplifierat i måltidssituationen med att pedagogen äter samma mat som barnen. Glädjande nog är frågan om huruvida personalen äter samma mat som barnen en av de tre frågor i måltidsenkäten som bedömts som valid. Det innebär att den frågan kan användas som effektmått vid en intervention.

För de allra flesta frågor gav inte undersökningen de resultat som förväntades, men observationsresultaten skulle ändå kunna användas i andra studier. De skulle exempelvis kunna fungera som en baslinjestudie, det vill säga en kartläggning inför en intervention om förändrade arbetssätt inom förskolan. Så är en utvärdering av metoden Friska barn med kontrollförskolor önskvärd eftersom evidensbaserade metoder inom folkhälsoarbetet efterfrågas. Eftersom enkäterna i sin helhet inte kan ersätta observation som metod för att studera förändrade arbetssätt kommer sannolikt observationer fortfarande att behövas. Observationsresultaten från denna undersökning skulle kunna användas för detta.

De utvecklade enkäterna kan fortfarande användas för egenutveckling eftersom de kan användas som ett relativt mått. Det vill säga enkätsvar från ett tillfälle kan jämföras med enkätsvar från ett senare tillfälle. Den egna utvecklingen kan därmed följas. Med en ny grafisk utformning som ett självtest, har enkäterna lagts ut på Folkhälsoguiden i detta syfte.

Vidare kan man tänka sig använda samma test för organisationsutveckling, där kommuner kan mäta, utveckla och följa upp pedagogernas hälsofrämjande beteende. Detta förutsätter dock vidare analyser av tillgängliga anonyma gruppdata.

Referenser

1. *The challenge of obesity in the WHO European region and the strategies for response.* 2007, Copenhagen: World Health Organization
2. *Folkhälsan i Stockholms län. Folkhälsorapport 2003*. 2003, Centrum för folkhälsa. Stockholms läns landsting
3. *Muntlig presentation. Finn Rasmussen. Seminarium inför Folkhälsorapporten 2011, Stockholms läns landsting.*, in *Stockholms läns landsting*. 20110330, Stockholms läns landsting: Stockholm.
4. *Folkhälsan i Stockholms län. Folkhälsorapport 2007*. 2007, Centrum för folkälsa. Stockholms läns landsting Stockolm.
5. *Barnhälsovård Årsrapport 2010*. 2011, Barnhälsovården i Stockholms läns landsting: Stockholm.
6. *Folkhälsorapport 2009*. 2009, Socialstyrelsen: Västerås.
7. *Folkhälsopolitisk rapport 2010. Framtidens folkhälsa – allas ansvar*. 2010, Statens folkhälsoinstitut: Solna.
8. Gardner, D.S., et al., *Contribution of early weight gain to childhood overweight and metabolic health: a longitudinal study (EarlyBird 36).* Pediatrics, 2009. **123**(1): p. e67–73.
9. Stocks, T., et al., *Body size and growth in 0– to 4-year-old children and the relation to body size in primary school age.* Obes Rev, 2011.
10. *Global Strategy on Diet, Physical Activity and Health*. 2004, WHO.
11. Burdette, H.L. and R.C. Whitaker, *Resurrecting free play in young children: looking beyond fitness and fatness to attention, affiliation, and affect.* Arch Pediatr Adolesc Med, 2005. **159**(1): p. 46–50.
12. Brown, W.H., et al., *Social and environmental factors associated with preschoolers' nonsedentary physical activity.* Child Dev, 2009. **80**(1): p. 45–58.
13. Hinkley, T., et al., *Preschool children and physical activity: a review of correlates.* Am J Prev Med, 2008. **34**(5): p. 435–441.
14. Rudolf, M., *Tackeling obesity through The healthy child programme. A framework for action.* 2009, University of Leeds. Leeds community healthcare: Leeds.
15. Enghardt Barbieri H, P.M., Becker W, *Riksmaten – barn 2003. Livsmedels- och näringsintag bland barn i Sverige*. 2006, Livsmedelsverket: Uppsala.
16. *Bra mat i förskolan. Råd för förskola och familjedaghem.* 2007, Livsmedelsverket: Uppsal.
17. Clark, H.R., et al., *How do parents' child-feeding behaviours influence child weight? Implications for childhood obesity policy.* J Public Health (Oxf), 2007. **29**(2): p. 132–41.
18. Baumrind, D., *Patterns of parental authority and adolescent autonomy.* New Dir Child Adolesc Dev, 2005(108): p. 61–9.
19. Ventura, A.K. and L.L. Birch, *Does parenting affect children's eating and weight status?* Int J Behav Nutr Phys Act, 2008. **5**: p. 15.
20. Brown, K.A., et al., *The role of parental control practices in explaining children's diet and BMI.* Appetite, 2008. **50**(2–3): p. 252–9.
21. Sleddens, E.F., et al., *General parenting, childhood overweight and obesity-inducing behaviors: a review.* Int J Pediatr Obes, 2011.
22. Skolverket, *Barn, elever och personal. Riksnivå. Sveriges officiella statistik om förskoleverksamhet, skolbarnsomsorg, skola och vuxenutbildning. Del 2.* 2011: Stockholm.
23. Davison, K.K. and C.T. Lawson, *Do attributes in the physical environment influence children's physical activity? A review of the literature.* Int J Behav Nutr Phys Act, 2006. **3**: p. 19.

24. Martensson, F., et al., *Outdoor environmental assessment of attention promoting settings for preschool children.* Health Place, 2009. **15**(4): p. 1149–57.
25. Boldemann, C., et al., *Impact of preschool environment upon children's physical activity and sun exposure.* Prev Med, 2006. **42**(4): p. 301–8.
26. Boldemann, C., et al., *Preschool outdoor play environment may combine promotion of children's physical activity and sun protection. Further evidence from Southern Sweden and North Carolina.* Science & Sports, 2011. **26**(2): p. 72–82.
27. *Läroplan för förskolan Lpfö 98 (reviderad 2010)* 2006, Skolverket: Stockholm
28. *Skollagen (SFS 2010:800)*, Utbildningsdepartementet, Editor. 2010, Regeringskansliet: Stockholm.
29. Piaget J, I.B., *The psychology of the child.* 1969 (orginal work published 1967), Routledge & Keagan Paul: London.
30. Bandura, A., *Social learning theory*. 1977, Prentice-Hall: Englewood Cliffs, NS.
31. Dewey, J., *Democracy and Education* 1916, The macmillan company New York.
32. Cooke, L., *The importance of exposure for healthy eating in childhood: a review.* J Hum Nutr Diet, 2007. **20**(4): p. 294–301.
33. Savage, J.S., J.O. Fisher, and L.L. Birch, *Parental influence on eating behavior: conception to adolescence.* J Law Med Ethics, 2007. **35**(1): p. 22–34.
34. Wardle, J., et al., *Modifying children's food preferences: the effects of exposure and reward on acceptance of an unfamiliar vegetable.* Eur J Clin Nutr, 2003. **57**(2): p. 341–8.
35. Raustorp, A., K. Svenson, and T. Perlinger, *Tracking of pedometer-determined physical activity: a 5-year follow-up study of adolescents in Sweden.* Pediatr Exerc Sci, 2007. **19**(2): p. 228–38.
36. Engström, L.-M., *Smak för motion. Fysisk aktivitet som livsstil och social markör.* 2010, Stockholms Universitets förlag.
37. von Haartman, F., *Rutiner och förhållningssätt kring mat och rörelse i förskolan. Rapport 30.* 2003, Centrum för tillämpad näringslära Stockholm.
38. Rosenstock, I., Strecher VJ, Becker MH *Social Learning Theory and the Health Belief Model.* 1988, Health Education Quarterly
39. Friedl A; Wikland, M., *Friska barn – en metod för att främja bra mat och rörelsevanor i förskoleverksamheten*. 2010, Karolinska Institutets folkhälsoakademi: Stockholm.
40. Bergström, H., *Bra mat- och rörelsevanor i förskolan – hur kan "Samling kring maten" ge stöd i arbetet? Rapport 30*. 2008, Centrum för folkhälsa.
41. Daft, R.L., *Organization theory and design*. 2004, South-Western College Publishing: Cincinnati, Ohio.
42. Friedl A; Wikland, M., *Friska barn – en metod för att utveckla hälsofrämjande mat- och rörelsevanor i förskolan. Delrapport.* 2009, Karolinska Institutets folkhälsoakademi: Stockholm.
43. Friedl A; Wikland, M., *Friska barn – en metod för att utveckla hälsofrämjande mat- och rörelsevanor i förskolan. Slutrapport 2010:17*. 2010, Karolinska Institutets folkhälsoakademi.: Stockholm.
44. *Handlingsprogram övervikt och fetma 2010–2013*. 2010, Hälso- och sjukvårdnämndens förvaltning. Stockholms läns landsting: Stockholm.
45. Bose S; Oliveras W; Newcomer Edson, W., *How can Self-Assesment Improve the Quality of Healthcare?*, in *QA Operations Reasearch Issue paper*. 2001.
46. Groene, O., J. Alonso, and N. Klazinga, *Development and validation of the WHO self-assessment tool for health promotion in hospitals: results of a study in 38 hospitals in eight countries.* Health Promot Int, 2010. **25**(2): p. 221–9.

47. Carl, B., *Child caregiver interaction scale*, in *Department of Sociology*. 2007, Indiana University of Pennsylvania: Pennsylvania.
48. Ainsworth, M., *Patterns of attachment*, B.M.W.E.W. S, Editor. 1978, Erlbaum
49. Nahikian-Nelms, M.L., *Nutrition knowledge and attitudes : the effect on caregiver behavior at mealtime in child care programs in rural southern Illinois.* 1995, Southeast Missouri State University: Missouri.
50. Gable, S. and S. Lutz, *Nutrition socialization experiences of children in the Head Start program.* J Am Diet Assoc, 2001. **101**(5): p. 572–7.
51. Wolming, S., *Validitet. Ett traditionellt begrepp i modern tillämpning*, in *Pedagogisk forskning i Sverige*. 1998.
52. Nordenström, J., *Evidensbaserad medicin. I Sherlock Holmes fotspår*. 2008, Karolinska Institutet. University Press: Stockholm.
53. Kvale, S., *Interwiews: an introduction to qualitative research interviewing.* . 1996, Sage;Thousand Oaks.
54. Mughal, M.Z. and A.V. Khadilkar, *The accrual of bone mass during childhood and puberty.* Curr Opin Endocrinol Diabetes Obes, 2011. **18**(1): p. 28–32.
55. Anzman, S.L., B.Y. Rollins, and L.L. Birch, *Parental influence on children's early eating environments and obesity risk: implications for prevention.* Int J Obes (Lond), 2010. **34**(7): p. 1116–24.
56. Wärneryd, B., ed. *Att fråga - Om frågekonstruktion vi intervjundersökning och postenkäter*. 5 ed. 1990, Statistiska centralbyrån: Stockholm.
57. Rea, L.M., *Designing and conducting survey research*, R.A. Parker, Editor. 1992, Jossey- Bass: San Francisco.
58. Benjamin, S.E., et al., *Reliability and validity of a nutrition and physical activity environmental self-assessment for child care.* Int J Behav Nutr Phys Act, 2007. **4**: p. 29.
59. Gorelick, M.H., D. Wagner, and S.L. McLellan, *Development and validation of a self-administered questionnaire to measure water exposures in children.* Ambul Pediatr, 2008. **8**(6): p. 388–91.
60. Somville, P.R., et al., *Validation of a self-administered questionnaire for assessing exposure to back pain mechanical risk factors.* Int Arch Occup Environ Health, 2006. **79**(6): p. 499–508.
61. Chen, L.H., A.C. Gielen, and E.M. McDonald, *Validity of self reported home safety practices.* Inj Prev, 2003. **9**(1): p. 73–5.
62. Trope, Y. and E.M. Pomerantz, *Resolving Conflicts Among Self-Evaluative Motives: Positive Experiences as a Resource for Overcoming Defensiveness* Motivation and Emotion 1998. **22**(1): p. 53–72.
63. von Hippel, W. and R. Trivers, *The evolution and psychology of self-deception.* Behav Brain Sci, 2011. **34**(1): p. 1–16; discussion 16–56.
64. Skoger, U.E., L. Lindberg, and E. Magnusson, *Neutrality, gender stereotypes, and analytical voids: The ideals and practices of Swedish child psychologists.* Feminism & Psychology, 2011.

Bilagor

Bilaga 1. Utveckling av uteprotokoll och uteenkät från CCIS

Fråga	CCIS s=sida	Bedömningsområde (Utvalda områden i instrumentet)	CCIS exempel	Förslag på lämpliga observationssituationer
		Ton – tonläge		
1	sT303 sP411	Falsk/hycklande ton. Använder sarkasm.	Pedagogen säger trevliga saker på ett negativt sätt. T ex Å bra, nu tappade du din leksak igen. Säger en sak menar en annan.	Pedagogen säger trevliga saker på ett negativt sätt vid påklädning/utevistelse. Å bra nu lyckades du sätta på dig fel sko på fel fot igen, Nämen å så bra att du gick i vattenpölen – en gång till.
1	sT304 sP412	Pedagogen berömmer ansträngningar	Uppmuntran ska ges för försöket oavsett om de lyckas eller inte. T ex försök till lek	Berömmer ansträngningar vid utelek, bollek, klättra etc
1	sT305 sP413	Pedagogens ton uttrycker acceptans och tålamod	Lyckas pedagogen upprätthålla en lugn röst och icke abrupt sätt även när de är stressade. Gör pedagogen en distinktion mellan barnet och beteendet? Observeras i övergång mellan aktiviteter.	Se CCIS ex vid påklädning
1	sT306 sP414	Pedagogens röst uttrycker engagemang som förmedlar till barnen att de är uppskattade och respekterade	Pedagogen hyllar och applåderar när ett barn lyckas bygga ett torn ”Jag är så stolt över dig”	se CCIS ex vid något som barnen engagerar sig vid ute t ex lyckats klättra upp för stegen/vågat klättra upp för stegen till rutschkanan.
2	sT303 sP411	Pratar med irriterad röst eller hårt	Pedagogen uttrycker irritation genom rösten Verkar pedagogen irriterad på barnet? Skarp/hård röst får inte förekomma.	se CCSI ex vid påklädning/utevistelse
2	sT304 sP412	Pratar varmt till barnet (ton och röst)	Pedagogens ton ska vara varm och visa acceptans för barnet – i lek, rutiner och mellan aktiviteter.	Pedagogen visar på värme och acceptans för det barnet engagerar sig i vid utevistelse.
2	sT305 sP513	Visar på glädje för barnet i talet (verbalt)	”Välkommen till förskolan idag” ”Vad glad jag är att du är här”	”Vad glad jag är att du lärt dig kasta bollen - nu kan vi kasta till varandra”
2	sT306 sP414	Pedagogen ger positiv förstärkning	Pedagogen ger positiv uppmärksamhet till barnen när de leker/spelar fint/snällt	se CCIS Utevistelse kastar boll snällt till varandra, hjälper andra barn att klara fysiska saker, gunga etc Påklädning
		Acceptans/Respekt för barnen		
3	sT309 sP417	Säger konstant nej i maktsituationer även om det inte påverkar barnens hälsa eller välbefinnande	Pedagogen straffar barnen då de håller fast vid sin vilja eller för att de säger nej.	Att det blir maktkamp där barnen t ex inte får gå ut eller leka med leksak ute pga att pedagogerna har dåligt samarbete med andra avdelningar eller att de inte ”orkar” ta ut cyklarna.

3	sT310 sP418	Uttrycker generell acceptans för barnen	Accepterande attityd till barns kroppar och deras funktioner ”Bajsade du på pottan? Bra” Barns personliga preferenser (matval, leksaker, och människor) ses som en indikation på ett hälsosamt utvecklande av ett eget jag. Barnen bekräftas för det de kan/gör och får hjälp med att känna att de har kontroll / känna sig kompetenta	”Vilka starka ben du har som orkar gå upp för trappan” ”Kalle du verkar verkligen tycka om att gunga, medan du Johan väljer att helst spelar fotboll”
3	sT311 sP419	Pedagogen skapar tillfällen så att barnen får tillfälle att vara framgångsrika (för målbeteendet)	Sätter upp en tunnel och berömmer barnet när det kommer ut på andra sidan. Pedagogen väljer icke-tävlingsinriktade lekar så att alla kan vara vinnare. Delar ut uppgifter/uppdrag där alla har chansen att vara ”ledare”/”dagens barn” Pedagogen ska betona att det är okej att ”mess up” och att barnen inte förväntas vara perfekta. Barnen får lära sig att det är genom misstag man lär sig.	Ordnar aktiviteter/lekar som är anpassade till barnens utveckling – så att de kan få beröm när de klarar att kasta t ex en boll i en hink. se CCSI ex när barnen försöker klä på sig och när det försöker sig på olika fysiska utmaningar.
4	sT309 sP417	Ger negativa kommentarer till ett barn	”Du är en sån kladdare när du äter”	”Du ser ut som en riktig lergris varje gång vi varit ute”
4	sT311 sP418		Pedagogen begränsar sina ”nej” till när de relaterar till barnens säkerhet och emotionella välbefinnande. Pedagogen behöver inte vara engagerad men tillhandahålla lämpliga material för leken.	Om ett barn vill gå ut och alla andra är inne försöker pedagogen ordna så att barnet kan gå ut ändå t ex genom att pedagoger från en annan avdelning ser efter detta barn. Pedagogen gör ansträngningar för att tillhandahålla leksaker som barnen vill leka med. T ex ta ut inneleksaker, ta fram cyklar, målartillbehör vid utevistelsen etc. .
4	sT312 sP420	Planerar aktiviteter som engagerar barnens intresse så att det uppstår färre möjligheter för dåliga beteenden	Pedagogen ska engagera barnen så att de inte lämnas åt sitt eget öde. Handlar ej bara om att ha interaktion utan att planera aktiviteter så att barnen hålls upptagna med det. Särskilt viktigt i övergångar mellan aktiviteter	Pedagogerna engagerar vissa barn inne medan vissa engageras att klä på sig medan de som kommit ut kan bli engagerade ute.
		Tycker om och uppskattar barnen		
5	sT320 sP430	Pedagogen visar litet intresse för barnets aktiviteter eller bedrifter	Barnen förväntas ha mycket fri lek med lite interaction från pedagogen Pedagogen misslyckas med att ha en aktiv roll i att främja barns lärande och antar att barnen ska få ny kunskap och lära sig nya färdigheter själva.	Leker själv i sandlådan, klättrar/spelar/cyklar etc för sig själv som ingen uppmärksammar
5	sT322 sP432	Tysta barn ges uppmärksamhet även om de beter sig bra	Tysta barn glöms inte av till förmån för mer ”ljudstarka” barn. All barn har någon form av interaction med en vuxen inom en 15 minutersperiod. Pedagogen förstärker positiva beteenden genom att kommentera dem.	Även försiktiga barns fysiska aktivitet uppmärksammas Kalle jag ser att du tankar Pelles buss Kalle jag ser att du som är äldre försöker kasta snälla bollar till Pelle som är mindre

5	sT323 sP433	Pedagogen berömmer barnen för det som de håller på att utföra	Berömmer barnet när det lagt klart ett pussel Klappar händer när ett barn fångar en boll	Berömmer barnet när det klättrat upp för klätterställningen för att åka rutschkana ner Berömmer barnet när de försöker få fart på gungan själv och klarat det Berömmer barnet när det försöker klättra upp i gungan och klarar det osv
		Förväntningar på barnen		
6	sT327 sP437	Förväntningarna på barnen är inte åldersanpassade	Pedagogen har inte tålamod när barnet försöker lära sig något nytt Pedagogen tillåter barnen att bli frustrerade över något de inte klarar av Pedagogen betraktar barns hypoteser som att de svarar fel snarare än att fundera över hur de tänker	Pedagogen har inte tålamod när ett barn försöker lära sig att klä på sig själv, cykla, klättra, balansera etc Pedagogen tillåter barnen att bli frustrerade när de ska klä på sig, klättra, balansera etc Pedagogen blir irriterad när barnen försöker klara något fysisk prestation som är egentligen är orimligt svår/ogenomförbar
6	sT327 sP438	Förväntningarna på barnen är vanligtvis lämpliga	Pedagogen ser efter vad barnet försöker göra och erbjuder nödvändigt stöd för att hjälpa barnet att klara det som den försöker göra samt assisterar vid saker som är frustrerande Pedagogen har tålamod när barnen har tillfälliga misslyckanden på toaletten, spiller mat etc.	se CCIS ex Vid utevistelsen och påklädning
6	sT329 sP439	Pedagogen visar på kunskap om barns utveckling genom att engagera barnen i åldersanpassade material	Förutom att pedagogen tillhandahåller ålderanpassade material, engagerar de även barnen att leka med dem. T ex sätta upp klättringsaktivitet för ”toddler”	se CCIS ex
6	sT330 sP439	Pedagogen är känslig inför barnets behov	Känner av när barnen börjar bli uttråkade och byter till en annan aktivitet Engagerar barnen i att t ex springa av sig när den känner att barnen börjar bli rastlösa	se CCIS ex
		Rutiner/Hur man spenderar tiden		
7	s3T41 sP450	Värderar lydnad och följsamhet högt	Schemat är rigitt Barnen måste göra saker i grupp eller följa den vuxnes krav Pedagogen försöker få alla barn att göra samma sak även om vissa barn inte är tillräckligt mogna eller klarar av det än. Pedagogen tröttar ut barnen genom att engagerar dem i för många aktiviteter	se CCIS ex vid utevistelse alt att alla barn ska klä på sig på en gång alla barn leka samma lek
7	sT342 sP451	Följer ett generellt schema	Det bra att i stora drag följa schemat så att de t ex vet att lunchen servera efter utevistelsen.	Anpassning av utelek där pedagogen leder en lek men tycker att det är ok när barnen vill leka med något annat.
7	sT343	Dagliga händelser	Pedagogen ska anpassa aktiviteterna efter barnens behov	Flexibilitet

	sP452	hanteras flexibelt	samtidigt som dagliga händelser ska vara förutsägbara Barnen tvingas inte delta i gruppaktiviteter när det är uppenbart att de flesta barn inte vill Pedagogen tillhandahåller en struktur men är sedan villig att följa barnen i deras oplanerade aktiviteter	-vad gäller att äta lunch/mellanmål ute. - vad gäller att gå ut - vad gäller att välja aktivitet ute
7	sT345 sP454	Aktivitetsövergångar planeras så att de till barnen bidrar med minimal stress.	Inga långa väntperioder utan att något händer och utan interaktion. En lång period mellan två aktiviteter är 3 minuter.	På- och avklädning planeras så att inga långa väntetider uppstår. En pedagog står t ex ute/inne och tar emot barn. Inte mer än treminuters väntan vid utgång eller aktivitetsbyte
8	sT341 sP450	Pedagogen gör vuxensaker under omsorgstid	T ex pratar i telefonen, tvättar leksaker (som kan vänta), pratar med kollegor. Sker detta ska det hållas minimalt (3 minuter) Under leken har pedagogen en passiv roll som inte bidrar/bidrar lite till barnens lek och lärandeaktivitet.	Pedagogerna står och pratar med varandra på gården i mer än tre minuter se CCIS ex
8	sT344 sP452	Spenderad tid är barndriven och inte pedagogdriven	Pedagogen engagerar bara barn i saker så länge de är intresserade. Barnens intresse leder hellre än en färdig agenda	Anpassning av utelek där pedagogen leder en lek men tycker att det är ok när barnen vill leka med något annat
8	sT346 sP455	Tillåter ändringar i det dagliga schemat baserat på barnens intresse/behov	T ex förlänga utevistelsen om barnen har det roligt, engagera mindre involverade barn med ytterligare lekar	se CCSI ex
		Lärande tillfällen		
9	sT370 sP480	Pedagogen använder material som väcker barnens intresse	T ex ge barnet en bok, block etc. För att få poäng på behöver inte pedagogen fortsätta att engagera barnet efter det att den fått barnet uppmärksam på den här saken.	Ställer fram en cykel, sparkar en boll till ett barn, ger en sandkaka + hink till ett barn
9	sT370 sP482	Sätter upp miljöer/aktiviteter som främjar utveckling	Pedagogen skapar tillfällen genom miljöer/aktiviteter som uppmuntrar barnet att undersöka och utvecklas	Sätter upp lektunnlar, gör vägar/gator/tankställen för cyklar/cykelbussar, sätter på vattenspridare
9	sT372 sP483	Är medveten om barnens färdighetsnivå och engagerar dem i material som expanderar deras färdigheter	Pedagogen engagerar barnen i aktiviteter som de oftast klarar samtidigt som den ändå blir utmanad att klara uppgiften. Barnet arbetar/engageras på gränsen till sin utvecklingskapacitet. T ex engagera barnen i svårare pussel	Engagera barnen i mer komplexa utelekar t ex sparka boll själv till att sparka boll med någon annan, rulla bollar till barnen, därefter sparka, kasta etc.
		Involverad i barnens aktiviteter		
10	sT375 sP486	Är ointresserad av barnens lek/aktiviteter	Pedagogen är distanserad och inte engagerad i leken	Pedagogen är inte engagerad i uteleken
10	sT376 sP486	Gör, verbalt, barnet medveten om aktiviteten	Pedagogen behöver inte vara engagerad i leken men behöver bekräfta den verbalt för att göra alla barn medvetna om sina aktiviteter (igenkänning) t ex ”Kelar du ned björnen?” ”Gör du dig redo för arbetet?” till ett barn som leker med ett annat barn.	Gungar du, cyklar du, sparkar du boll, bygger du slott, klättrar du, promenerar du till jobbet, etc

10	sT377 sP488	Tillhandahåller ytterligare lek tillbehör för att expandera barnens lekintresse	Aktiva handlingar t ex som att använda schalar när man dansar till musik, plantera blommar på våren, gör snögubbe på vintern	Bygga upp trafikmiljöer på gården för cyklister/bussar, rita upp baseboll planer för de som vill spela basket, tillhandahålla vatten för de som vill leka med båtar i sandlådan

Bilaga 2. SAMBOP – Observationsprotokoll/checklista för optimala beteenden i måltidssituationen

Förskolans namn..... Avd namn..... ID nr.....

Observatörens namn ..... Datum..... Obs nr .....

observera # # notera

Markera med ett streck i ruta ja/nej varje gång det observerade beteendet förekommer

Lunchmåltiden	**Ja**	**Nej**	**Kommentarer**
1. Sitter pedagogen tillsammans med barnen och äter under måltiden? (även med de sista barnen)			
2. Äter samma mat som barnen? (d v s Tar av alla livsmedelsgrupper - potatis/pasta/ris & grönsaker & kött/fisk/ägg/bönor) <u>Om pedagogen äter annan mat av etiska, medicinska eller religiösa skäl</u> *Samma mat*, ska tolkas som mat som i möjligaste mån ser likadan ut som den som barnen erbjuds t ex kikärtsbiffar om barnen erbjuds pannbiff, röd grönsakssås om barnen erbjuds köttfärssås. (Äter pedagogen exempelvis grönsaksröra och pasta när barnen äter köttbullar och pasta är svaret, nej, på frågan)			
3. Ges barnen möjlighet att ta av **all** mat själva? Pedagogen lägger inte upp mat (inte heller smakport) – såvida barnet inte ber om hjälp. Barnen får välja måltidsdryck eller bre smörgåsen själv. *Gäller endast av den med barn över 2 år*			
4. Hjälper barnen till att duka vid lunchen? (Gäller e*ndast den som har barn över två år)*			
5. Hjälper barnen till att duka av efter lunchen?			
6. Stressar pedagogen **de sista** barnen att avsluta sin måltid? (t ex ”Skynda dig så att du hinner ut att leka/Har du ätit upp så att du kan vila sen”)			
7. Driver pedagogen på barnet att äta upp all mat? (t ex ”Du måste äta upp alla ärtor, kyckling och frukt. Drick upp din mjölk. Tjat om att smaka lite”)			
8. Har pedagogen en **positiv attityd** till att **själv** smaka på all mat? (t ex ”pedagogen, ” Vad god köttfärssåsen är idag”, Mmm vad god maten var idag *(OBS behöver ej säga att alla enskilda delar måste vara goda)*			
9. Kräver pedagogen att barnet måste smaka av all mat innan barnet kan få en ny portion mat? (t ex ”Innan du får mer päron måste du i alla fall ta en bit...”)			
10. Används mat som belöning, straff eller tröst? (t ex ”Om du äter all gröna bönor kan du få efterrätt”, Vad duktigt du äter, Du har ätit mycket mat – bra!”)			
11. Tillrättavisar pedagogen barnens beteende under måltiden? (t ex ”Sitt still på stolen Kalle, Du får sitta här och vänta...”)			
12. Tar pedagogen initiativ till eller involverar sig i samtal med barnen (t ex ”Mmm Det här är min favorit mat, Kristin, - vad gjorde du i helgen”			
13. Pratar pedagogen om matens ursprung/varifrån maten kommer? (t ex ”Vet du var mjölken kommer ifrån? Vet du hur morötter växer? Blodpudding görs på blod, Vegetarisk mat innehåller inte kött”) Matkunskap			
14. Pedagogen utnyttjar måltiden eller kommande/erinrad måltid till att verbalisera eller lära känna matens smak, färg, lukt, form konsistens etc? (t ex tycker du fisken är salt? Jag tycker morötterna är saftiga idag!”) Sapere			
15. Värderar pedagogen mat/livsmedel i onyttiga/nyttiga livsmedel?			

Bilaga 3. SAMBOP – Observationsprotokoll/checklista för optimala beteenden vid utevistelse

Förskolans namn ..... Avd namn..... ID nr.....
Observatörens namn ..... Datum..... Obs nr .....

observera # # notera

Markera med ett streck i ruta ja/nej varje gång det observerade beteendet förekommer

Påklädningen	**Ja**	**Nej**	**Kommentarer**
1. < 3 min väntan utan aktivitet/uppmärksamhet, för något barn vid påklädningen? (ta tiden med klocka) (t ex är dialog aktivitet men ej korta kommentarer)			
2. Pedagogens ton uttrycker acceptans och tålamod i röst (o beteende) vid påklädningen?			
3. Ett barn vill ha hjälp/uppmärksamhet under påklädningen, men får det inte?			
Utevistelsen			
4. Förmedlar pedagogen engagemang i barnens lekar?			
5. Pedagogen pratar mer än 3 min/tim med de andra pedagogerna under tiden ute?			
6. Ett barn vill ha hjälp/uppmärksamhet under utevistelsen, men får det inte?			
7. Pedagogen visar flexibilitet när det gäller att välja aktivitet ute? (t ex Barnen får välja aktiviteter)			
8. Förekommer tävlingar eller jmf av individuella prestationer?			
9. Pedagogen uppmuntrar barnen till fysiskt krävande aktiviteter? (t ex åka stjärtlapp, rutchkana, bandy, cykla springa, klättra)			
10. Pedagogen uppmuntrar särskilt flickorna till fysisk aktivitet? (fysforskning ej CCIS)			
11. Är utmaningarna tillräckligt enkla?			
12. Pedagogen engagerar barnen i aktiviteter som är tillräckligt **utmanande** – som de oftast klarar, samtidigt som de ändå kämpar för att klara uppgiften?			
13. Vid behov tar pedagogen fram redskap och leksaker, t ex hinkar stjärtlapp?			
14. Pedagogen visar flexibilitet i organiseringen av arbetet, så att barn som vill stanna ute längre kan göra det? Obs eller fråga: Hur gör ni om ett barn vill stanna ute längre?			

Bilaga 4. Enkät måltidssituationen

ID nr

Det här är en anonym enkät om hur DU upplever måltidssituationen i förskolan. Svara på det alternativ som stämmer bäst överens med hur Du brukar göra. Kryssa för ett alternativ.

1. Utbildning
☐ barnskötare ☐ förskolelärare ☐ annan/ingen utbildning

Kön
☐ kvinna ☐ man

Födelseår
_____

2. Jag sitter tillsammans med barnen och äter under måltiden.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

3. Jag äter samma mat som barnen.
(d v s Tar av alla livsmedelsgrupper - potatis/pasta/ris & grönsaker & kött/fisk/ägg/bönor)

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

Om du äter annan mat av etiska, medicinska eller religiösa skäl
"Samma mat" ska tolkas som mat som i möjligaste mån *ser likadan ut* som den som barnen erbjuds
t ex kikärtsbiffar om barnen erbjuds pannbiff, röd grönsakssås om barnen erbjuds köttfärssås.

Äter du exempelvis grönsaksröra och pasta när barnen äter köttbullar och pasta är svaret, *instämmer till viss del*,
äter du grönsaksröra och pasta när barnen äter soppa är svaret *instämmer inte alls*.

4. Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen.
(Besvaras endast av den som har barn över två år)

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

5. Jag låter barnen hjälpa till att duka av efter lunchen?
(Besvaras endast av den som har barn över två år)

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

6. Jag låter barnen ta mat själva.
(Besvaras endast av den som har barn över två år)

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

7. Jag låter barnen avsluta sin måltid i den takt de själva vill.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

8. Jag brukar be barnen att smaka på all mat.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
☐ helt	☐ till stor del	☐ till viss del	☐ inte alls

VÄND!

9. Jag brukar inte be barnen att smaka på all mat.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

10. Jag låter barnen själva bestämma vad de vill äta.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

11. Jag låter barnen själva bestämma hur mycket de ska äta.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

12. Jag brukar kommentera (säga något) om barnen tar eller inte tar av grönsakerna.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

13. Jag har behövt säga till barnen vid måltiden, t.ex om att sitta still.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

14. Jag ser till att alla barn deltar i samtalet vid måltiden.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

15. I samtal med barnen brukar jag tala om huruvida maten/livsmedlen är nyttiga/ onyttiga.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

16. Jag utnyttjar måltidssituationen för att prata om upplevelser av matens smaker, färger, dofter etc.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

17. Jag gör måltiden till ett tillfälle till att lära känna olika livsmedel, varifrån maten kommer och olika matkulturer.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

TACK för att Du tog Dig tid att besvara frågorna

Bilaga 5. Enkät ute på gården

ID nr **Det här är en anonym enkät om hur DU upplever utevistelsen på förskolans gård**

Svara på det alternativ som stämmer bäst överens med hur Du brukar göra. Kryssa för ett alternativ.

FRÅGORNA GÄLLER ENDAST FÖR HUR DU GÖR MED BARN ÖVER 2 ÅR

1. Utbildning
❑ barnskötare ❑ förskolelärare ❑ annan/ingen utbildning

Kön
❑ kvinna ❑ man

Födelseår
_____

2. Jag organiserar påklädningen så att den blir en trevlig situation utan konflikter

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

3. Jag anpassar påklädningen så att jag hinner möta enskilda barns behov

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

4. Jag är engagerad i barnens lekar utomhus under större delen av tiden utomhus

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

5. Jag pratar med de andra pedagogerna under tiden jag är ute (mer än 3min/tim)

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

6. Jag låter barnen själva bestämma vad de vill göra ute på gården

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

VÄND!

7. Jag skapar situationer/lekar ute så att alla barn får tillfälle att vara framgångsrika

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

8. Jag tar fram redskap och leksaker (av det vi har) till de barnen som vill ha, t.ex cyklar eller stjärtlappar.

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

9. Jag uppmuntrar barnen att våga sig på nya aktiviteter och pröva sina gränser för vad de klarar av

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

10. Vid utevistelse har jag en uppmuntrande attityd till fysiskt aktiva/krävande lekar hos alla barn

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

11. Jag uppmuntrar särskilt flickorna att vara fysiskt aktiva

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

12. Jag organiserar arbetet så att barn som vill stanna ute längre kan göra det

Instämmer	Instämmer	Instämmer	Instämmer
❑ helt	❑ till stor del	❑ till viss del	❑ inte alls

TACK för att Du tog Dig tid att besvara frågorna

VÄND!

Bilaga 6. Korstabeller på enkätsvar och observationsprotokoll

UTE

Alla utefrågor gäller endast den som har hand om barn över två år

Fråga:
Jag organiserar påklädningen så att den blir en trevlig situation utan konflikter
Observation:
< **3 min väntan utan aktivitet/uppmärksamhet, för något barn vid påklädningen? (ta tiden med klocka)**
(t ex är dialog aktivitet men ej korta kommentarer)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	7	1	8
	Positivt	48	2	50
Totalt		55	3	58

Fråga
Jag organiserar påklädningen så att den blir en trevlig situation utan konflikter
Observation:
Pedagogens ton uttrycker acceptans och tålamod i röst (o beteende) vid påklädningen?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	1	7	8
	Positivt	0	50	50
Totalt		1	57	58

Fråga
Jag anpassar påklädningen så att jag hinner möta enskilda barns behov
Observation:
Ett barn vill ha hjälp/uppmärksamhet under påklädningen, men får det inte?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	5	0	5
	Positivt	52	1	53
Totalt		57	1	58

Fråga
Jag är engagerad i barnens lekar utomhus under större delen av tiden utomhus
Observation:
Förmedlar pedagogen engagemang i barnens lekar?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	5	9	14
	Positivt	7	37	44
Totalt		12	46	58

Fråga
Jag pratar med de andra pedagogerna under tiden jag är ute (mer än 3min/tim)
Observation:
Pedagogen pratar mer än 3 min/tim med de andra pedagogerna under tiden ute?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	20	9	29
	Positivt	17	12	29
Totalt		37	21	58

Fråga
Jag pratar med de andra pedagogerna under tiden jag är ute (mer än 3min/tim)
Observation:
Ett barn vill ha hjälp/uppmärksamhet under utevistelsen, men får det inte?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	27	2	29
	Positivt	28	1	29
Totalt		55	3	58

Fråga
Jag låter barnen själva bestämma vad de vill göra ute på gården
Observation:
Pedagogen visar flexibilitet när det gäller att välja aktivitet ute? (t ex Barnen får välja aktiviteter)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	0	2	2
	Positivt	0	55	55
Totalt		0	57	57

Fråga
Jag skapar situationer/lekar ute så att alla barn får tillfälle att vara framgångsrika
Observation:
Förekommer tävlingar eller jmf av individuella prestationer?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	18	0	18
	Positivt	37	3	40
Totalt		55	3	58

Fråga
Jag skapar situationer/lekar ute så att alla barn får tillfälle att vara framgångsrika
Observation:
Är utmaningarna tillräckligt enkla?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	1	17	18
	Positivt	0	40	40
Totalt		1	57	58

Fråga
Jag tar fram redskap och leksaker (av det vi har) till de barnen som vill ha, t.ex cyklar eller stjärtlappar.
Observation:
Vid behov tar pedagogen fram redskap och leksaker, tex hinkar stjärtlapp?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	1	16	17
	Positivt	0	41	41
Totalt		1	57	58

Fråga
Jag uppmuntrar barnen att våga sig på nya aktiviteter och pröva sina gränser för vad de klarar av
Observation:
Pedagogen engagerar barnen i aktiviteter som är tillräckligt *utmanande* – som de oftast klarar, samtidigt som de ändå kämpar för att klara uppgiften?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	1	2	3
	Positivt	19	36	55
Totalt		20	38	58

Fråga
Vid utevistelse har jag en uppmuntrande attityd till fysiskt aktiva/krävande lekar hos alla barn
Observation:
Pedagogen uppmuntrar barnen till fysiskt krävande aktiviteter?
(t ex åka stjärtlapp, rutchkana, bandy, cykla springa, klättra)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	7	7	14
	Positivt	24	20	44
Totalt		31	27	58

Fråga
Jag uppmuntrar särskilt flickorna att vara fysiskt aktiva
Observation:
Pedagogen uppmuntrar särskilt flickorna till fysisk aktivitet? (fysforskning ej CCIS)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	32	6	38
	Positivt	17	3	20
Totalt	**49**	9	58	

Fråga
Jag organiserar arbetet så att barn som vill stanna ute längre kan göra det
Observation:
Pedagogen visar flexibilitet i organiseringen av arbetet, så att barn som vill stanna ute längre kan göra det? Obs eller fråga: Hur gör ni om ett barn vill stanna ute längre?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	11	15	26
	Positivt	4	28	32
Totalt		15	43	58

MAT

Fråga
Jag sitter tillsammans med barnen och äter under måltiden
Observation:
Sitter pedagogen tillsammans med barnen och äter under måltiden? (även med de sista barnen)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**0**	**0**	**0**
	Positivt	**0**	**58**	**58**
Totalt		**0**	**58**	**58**

Fråga
Jag äter samma mat som barnen.
Observation:
Äter samma mat som barnen?
(d v s Tar av alla livsmedelsgrupper - potatis/pasta/ris & grönsaker & kött/fisk/ägg/bönor)
Om pedagogen äter annan mat av etiska, medicinska eller religiösa skäl
Samma mat, ska tolkas som mat som i möjligaste mån ser likadan ut som den som barnen erbjuds t ex kikärtsbiffar om barnen erbjuds pannbiff, röd grönsakssås om barnen erbjuds köttfärssås.
(Äter pedagogen exempelvis grönsaksröra och pasta när barnen äter köttbullar och pasta är svaret, nej, på frågan)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**5**	**11**	**16**
	Positivt	**1**	**41**	**42**
Totalt		**6**	**52**	**58**

Fråga
Jag låter barnen hjälpa till att duka vid lunchen.*
Observation:
Hjälper barnen till att duka vid lunchen?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**18**	**4**	**22**
	Positivt	**6**	**30**	**36**
Totalt		**24**	**34**	**58**

*Gäller endast den som har hand om barn över två år

Fråga
Jag låter barnen hjälpa till att duka av efter lunchen*
Observation:
Hjälper barnen till att duka av efter lunchen?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**8**	**20**	**28**
	Positivt	**3**	**27**	**30**
Totalt		**11**	**47**	**58**

*Gäller endast den som har hand om barn över två år

Fråga
Jag låter barnen ta mat själva.*
Observation:
Ges barnen möjlighet att ta av **all** mat själva? Pedagogen lägger inte upp mat (inte heller smakport) – såvida barnet inte ber om hjälp. Barnen får välja måltidsdryck eller bre smörgåsen själv. *Gäller endast av den med barn över 2 år*

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**5**	**1**	**6**
	Positivt	**6**	**46**	**52**
Totalt		**11**	**47**	**58**

*Gäller endast den som har hand om barn över två år

Fråga
Jag låter barnen avsluta sin måltid i den takt de själva vill.
Observation:
Stressar pedagogen **de sista** barnen att avsluta sin måltid? (t ex ”Skynda dig så att du hinner ut att leka/Har du ätit upp så att du kan vila sen”)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**21**	**5**	**26**
	Positivt	**29**	**3**	**32**
Totalt		**50**	**8**	**58**

Fråga
Jag brukar be barnen att smaka på all mat.
Observation:
Driver pedagogen på barnet att äta upp all mat? (t ex ”Du måste äta upp alla ärtor, kyckling och frukt. Drick upp din mjölk. Tjat om att smaka lite”)

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**16**	**11**	**27**
	Positivt	**12**	**19**	**31**
Totalt		**28**	**30**	**58**

Fråga
Jag brukar be barnen att smaka på all mat.
Observation:
Har pedagogen en **positiv attityd** till att **själv** smaka på all mat?
(t ex "pedagogen, " Vad god köttfärssåsen är idag", Mmm vad god maten var idag *(OBS behöver ej säga att alla enskilda delar måste vara goda)*

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**6**	**21**	**27**
	Positivt	**15**	**16**	**31**
Totalt		**21**	**37**	**58**

Fråga
Jag brukar be barnen att smaka på all mat.
Observation:
Kräver pedagogen att barnet måste smaka av all mat innan barnet kan få en ny portion mat?
(t ex "Innan du får mer päron måste du i alla fall ta en bit...")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**20**	**7**	**27**
	Positivt	**19**	**12**	**31**
Totalt		**39**	**19**	**58**

Fråga
Jag brukar <u>inte</u> be barnen att smaka på all mat.
Observation:
Driver pedagogen på barnet att äta upp all mat? (t ex "Du måste äta upp alla ärtor, kyckling och frukt. Drick upp din mjölk. Tjat om att smaka lite")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**14**	**23**	**37**
	Positivt	**14**	**7**	**21**
Totalt		**28**	**30**	**58**

Fråga
Jag brukar <u>inte</u> be barnen att smaka på all mat.
Observation:
Har pedagogen en **positiv attityd** till att **själv** smaka på all mat?
(t ex "pedagogen, " Vad god köttfärssåsen är idag", Mmm vad god maten var idag *(OBS behöver ej säga att alla enskilda delar måste vara goda)*

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**15**	**22**	**37**
	Positivt	**6**	**15**	**21**
Totalt		**21**	**37**	**58**

Fråga
Jag brukar <u>inte</u> be barnen att smaka på all mat.
Observation:
Kräver pedagogen att barnet måste smaka av all mat innan barnet kan få en ny portion mat?
(t ex "Innan du får mer päron måste du i alla fall ta en bit...")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**23**	**14**	**37**
	Positivt	**16**	**5**	**21**
Totalt		**39**	**19**	**58**

Fråga
Jag låter barnen själva bestämma vad de <u>vill</u> äta.
Observation:
Kräver pedagogen att barnet måste smaka av all mat innan barnet kan få en ny portion mat?
(t ex "Innan du får mer päron måste du i alla fall ta en bit...")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**8**	**3**	**11**
	Positivt	**31**	**15**	**46**
Totalt		**39**	**18**	**57**

Fråga
Jag låter barnen själva bestämma <u>hur mycket</u> de ska äta
Observation:
Driver pedagogen på barnet att äta upp all mat? (t ex "Du måste äta upp alla ärtor, kyckling och frukt. Drick upp din mjölk. Tjat om att smaka lite")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**2**	**8**	**10**
	Positivt	**26**	**22**	**48**
Totalt		**28**	**30**	**58**

Fråga
Jag låter barnen själva bestämma <u>hur mycket</u> de ska äta
Observation:
Kräver pedagogen att barnet måste smaka av all mat innan barnet kan få en ny portion mat?
(t ex "Innan du får mer päron måste du i alla fall ta en bit...")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**7**	**3**	**10**
	Positivt	**32**	**16**	**48**
Totalt		**39**	**19**	**58**

Fråga
Jag brukar kommentera (säga något) om barnen tar eller inte tar av grönsakerna.
Observation:
Har pedagogen en **positiv attityd** till att **själv** smaka på all mat?
(t ex "pedagogen, " Vad god köttfärssåsen är idag", Mmm vad god maten var idag *(OBS behöver ej säga att alla enskilda delar måste vara goda)*

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**10**	**17**	**27**
	Positivt	**11**	**20**	**31**
Totalt		**21**	**37**	**58**

Fråga
Jag brukar kommentera (säga något) om barnen tar eller inte tar av grönsakerna.
Observation:
Används mat som belöning, straff eller tröst?
(t ex "Om du äter all gröna bönor kan du få efterrätt", Vad duktigt du äter, Du har ätit mycket mat – bra!")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**23**	**4**	**27**
	Positivt	**26**	**5**	**31**
Totalt		**49**	**9**	**58**

Fråga
Jag har behövt säga till barnen vid måltiden, t ex om att sitta still
Observation:
Tillrättavisar pedagogen barnens beteende under måltiden?
(t ex "Sitt still på stolen Kalle, Du får sitta här och vänta...")

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**7**	**7**	**14**
	Positivt	**9**	**35**	**44**
Totalt		**16**	**42**	**58**

Fråga
Jag ser till att alla barn deltar i samtalet vid måltiden.
Observation:
Tar pedagogen initiativ till eller involverar sig i samtal med barnen
(t ex "Mmm Det här är min favorit mat, Kristin, - vad gjorde du i helgen"

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**0**	**5**	**5**
	Positivt	**4**	**49**	**53**
Totalt		**4**	**54**	**58**

Fråga
I samtal med barnen brukar jag tala om huruvida maten/livsmedlen är nyttiga/ onyttiga.
Observation:
Värderar pedagogen mat/livsmedel i onyttiga/nyttiga livsmedel?

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**28**	**1**	**29**
	Positivt	**28**	**1**	**29**
Totalt		**56**	**2**	**58**

Fråga
Jag utnyttjar måltidssituationen för att prata om upplevelser av matens smaker, färger, dofter etc
Observation:
Pedagogen utnyttjar måltiden eller kommande/erinrad måltid till att verbalisera eller lära känna matens smak, färg, lukt, form konsistens etc? (t ex tycker du fisken är salt? Jag tycker morötterna är saftiga idag!") Sapere

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**22**	**14**	**36**
	Positivt	**11**	**11**	**22**
Totalt		**33**	**25**	**58**

Fråga
Jag gör måltiden till ett tillfälle till att lära känna olika livsmedel, varifrån maten kommer och olika matkulturer.
Observation:
Pratar pedagogen om matens ursprung/varifrån maten kommer?
(t ex "Vet du var mjölken kommer ifrån? Vet du hur morötter växer? Blodpudding görs på blod, Vegetarisk mat innehåller inte kött") Matkunskap

		Observation		
		Negativt	**Positivt**	**Totalt**
Svar	**Negativt**	**32**	**9**	**41**
	Positivt	**12**	**5**	**17**
Totalt		**44**	**14**	**58**

ISBN 978-91-86313-82-1

På uppdrag av
Stockholms läns landsting

Karolinska Institutet